Podpisany przez:
Tadeusz Ciarek
dnia 29 kwietnia 2022 r.

UCHWAŁA NR LII/421/2022
RADY GMINY GDÓW

z dnia 28 kwietnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów na lata 2022 - 2025”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2022 r. poz. 559) oraz art. 87 ust. 3 i 4, ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710, ze zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie Rada Gminy Gdów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów na lata 2022 - 2025” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Gdów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Gdów

Tadeusz Ciężarek

Załącznik do uchwały Nr LII/421/2022
Rady Gminy Gdów
z dnia 28 kwietnia 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GDÓW NA LATA 2022 - 2025

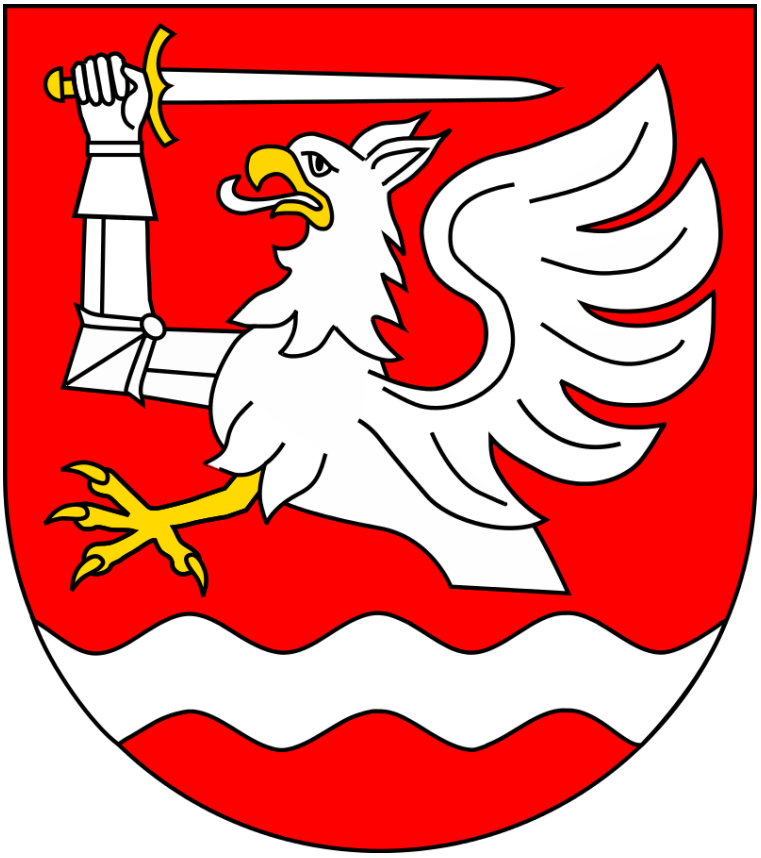

Gdów
2021

ZLECENIODAWCA:

Urząd Gminy Gdów
ul. Rynek 40
32-420 Gdów
www.gdow.pl
urzad@gdow.pl
tel.: tel. 12 251 41 66, 12 251 42 66, 12 251 43 66
fax. 12 251 40 05

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autorzy opracowania:
Judyta Nawrot-Bukowiec
Kornel Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP ... **4**

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ... **5**

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE ... **6**

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ... **16**

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym ... 16

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 ... 16

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 ... 17

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 ... 18

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu ... 19

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Małopolsce na lata 2018 - 2021 ... 19

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego - "Małopolskie 2030" ... 20

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego ... 23

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ... **25**

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy) ... 25

5.1.1 Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gdów na lata 2019-2022 ... 25

5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gdów ... 25

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gdów ... 26

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy ... 29

5.2.1 Ogólna charakterystyka gminy ... 29

5.2.2 Rys historyczny ... 30

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy ... 31

5.2.4 Zabytki archeologiczne ... 36

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony ... 36

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków ... 37

5.3.2 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków ... 38

5.3.3 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ... 39

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków ... 39

5.4.1. Obiekty stanowiące własność gminy ... 40

5.5 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych ... 40

5.6 Dziedzictwo niematerialne ... 41

5.7 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy ... 42

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ ... **43**

6.1 Analiza Szans i zagrożeń ... 43

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE ... **45**

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami ... 45

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ... **49**

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ... **50**

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ... **51**

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Gmina Gdów posiadała Program Opieki nad Zabytkami na lata 2007-2010 przyjęty uchwałą Nr IV/15/2006 z dnia 28 grudnia 2006 r.

Pierwsze rozdziały (2-4) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział 5 składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział 6 stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale 7 wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów. Kolejne rozdziały, 8 i 9, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania Programu. W 10 rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami *(t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710, ze zm.)* mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** *(Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.)* w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (…) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju".

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym".

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa".

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** *(t. j. Dz. U. z 2021 poz. 710, ze zm.),* która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska".

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu

warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury".

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy

ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków".

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy".

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych".

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków".

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** *(t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1372, ze zm.),* gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (…) kultury, w tym (…) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami". Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** *(t. j. Dz. U. 2021, poz. 741, ze zm.).* Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** *(t. j. Dz. U. 2021, poz. 11, ze zm.).* Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** *(t. j. Dz. U. 2021, poz. 802, ze zm.).* W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** *(t. j. Dz. U. 2021, poz. 1098, ze zm.),* której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2021, poz. 1899).* Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
  - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** *(t. j. Dz. U. 2020, poz. 194).* Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** *(t. j. Dz. U. 2021, poz. 1038, ze zm.).* W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** *(t. j. Dz. U. 2021, poz. 1641).* Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami" (art. 1).

  Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:
  „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
  2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
  3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
  4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
  5) urządzanie wystaw,
  6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
  7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
  8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
  9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
  10) prowadzenie działalności wydawniczej" (art. 2).
  Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:
  1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
  2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
  3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** *(t. j. Dz. U. 2019, poz. 1479).* Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** *(t. j. Dz. U. 2020, poz. 164).*

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków *(Dz. U. z 2019 r. poz. 1721);*
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886);*
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa *(Dz. U. z 2017 r. poz. 928);*
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);*

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne *(Dz. U. z 2014 r. poz. 110);*
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259);*
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych *(Dz. U. z 2004 r., poz. 2153);*
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę *(Dz. U. z 2011, poz. 510).*

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków, jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- **Karta Ateńska** uchwalona na IV Kongresie CIAM w Atenach w 1933 r. poruszała jako pierwsza w historii problematykę postaw wobec dziedzictwa kulturowego, doktryn konserwatorskich, panujących w poszczególnych krajach praktyk konserwatorskich. Postulatem Karty jest unikanie rekonstrukcji, tak by zachować autentyczność obiektów zabytkowych, dopuszczalność restauracji w określonych przypadkach, unikanie zasady puryzmu. Karta dopuszcza rekonstrukcję ruin, jako anastylozę, natomiast nowe uzupełnienia - tylko jeżeli miałyby być odróżnialne od autentycznej substancji zabytku. Przy konserwacji zabytku zaleca stosowanie najnowszych metod, a w przypadku budynków uszkodzonych w czasie nagłych kataklizmów dziejowych (wojny) - przywracanie form, jakie posiadały one przed zniszczeniem.

- **Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych - Karta Wenecka** to międzynarodowa konwencja kontynuująca i precyzująca zasady ochrony zabytków zawarte w Karcie Ateńskiej. Określa zasady konserwacji i restauracji zabytków architektury, definicję budynku zabytkowego rozszerza o grupy i zespoły budowli. Przyjęta została 1964 r. przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji. Karta Wenecka jest podstawowym zbiorem wytycznych konserwatorskich dla prac przy obiektach zabytkowych: Konserwacja zabytków jest konieczna dla zachowania trwałości budowli, ale w jej trakcie nie należy zmieniać układu przestrzennego budynku ani jego wystroju. Chronić powinno się również otoczenie zabytku. Nie powinno się przenosić, ani usuwać żadnych elementów zabytku, chyba że jest to konieczne dla jego ratowania.

  Restauracja powinna być podejmowana tylko w razie konieczności. Nie powinno się przeprowadzać rekonstrukcji zabytku - należy uszanować oryginalną substancję konstrukcji oraz materiały. Wszystkie nowo dodane elementy zabytkowego budynku powinny być rozróżnialne od oryginalnych. Tam, gdzie niemożliwe jest zastosowanie technologii tradycyjnych, dopuszczalne jest zastosowanie sprawdzonych technologii nowoczesnych. Fragmenty budowli pochodzące z wszystkich etapów powstawania powinny być chronione. Niedopuszczalne jest umieszczanie wiernych kopii elementów budynku w miejsce oryginalnych.

  Prace archeologiczne mogą być wykonywane wyłącznie przez specjalistów. Wykonując prace archeologiczne nie należy modyfikować zabytkowego budynku w celach ukazania dawniejszych warstw archeologicznych.

  W trakcie każdych prac konserwatorskich należy wykonywać dokumentację konserwatorską i projektową, którą należy udostępnić w publicznych archiwach."

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego** została przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. na siedemnastej sesji Konferencji Generalnej ONZ dla

Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO). 6 maja 1976 r. konwencja w całości została ratyfikowana przez Polskę (Dz. U. 1976 r., Nr 32, poz. 190). Utworzono Polski Komitet ICOMOS. W lutym 1996 r. opracowane zostały „Wytyczne dla realizacji Konwencji...” określające m.in. kryteria kwalifikacji dziedzictwa na Listę Światową Dziedzictwa.

W myśl dokumentu „za dziedzictwo kulturalne i naturalne uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.
- dziedzictwo naturalne: pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne lub biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania, miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia, zachowania lub naturalnego piękna.

Konwencja określa zakres ochrony dziedzictwa na poziomie krajowym i międzynarodowym i w tym celu ustanowiła Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzyła Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego oraz określiła warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej. Państwa, jako strony przyjmujące Konwencję, zobowiązują się „wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”. Ponadto zobowiązują się do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki. Realizacja tych zadań polegać ma m.in. na włączaniu ochrony dziedzictwa do programów planowania ogólnego, podejmowaniu środków prawnych, naukowych i technicznych oraz administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywienia tego dziedzictwa.

- **Rezolucja Parlamentu Europejskiego** dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego została przyjęta przez Parlament Europejski 13 maja 1974 r. wyraża potrzebę działania Wspólnoty Europejskiej w obszarze kultury, w szczególności w celu ochrony dziedzictwa kulturowego. Parlament Europejski zalecił znaczne przyspieszenia wysiłków na rzecz zachowania zagrożonego dziedzictwa architektoniczno-przyrodnicze, które odzwierciedla tożsamość kulturową Europy.

- **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** (Granada 3 października 1985 r.) weszła życie 1 grudnia 1987 r. Została ratyfikowana przez Polskę 18 marca 2010 r. Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego, zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony na poziomie europejskim. Dokument zwraca również uwagę na konieczność rozpoznania zasobów mających podlegać ochronie oraz tworzenia i wdrażania systemu ich ochrony. Sygnatariusze zobowiązują się do prowadzenia działań systemowych w celu zapewnienia ochrony i opieki nad dziedzictwem architektonicznym, przyjęcia zintegrowanej polityki konserwacji zabytków, a także do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków. Konwencja mówi o dużej roli społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla wagę promocji dziedzictwa i budowania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków.

- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) tzw. Konwencja Maltańska** (La Valetta, 16 stycznia 1992 r.) Prezydent Rzeczpospolitej Polskiej przyjął i ratyfikował Konwencję 13 grudnia 1995 r. (opublikowana w Dz. U. z 1996 r., Nr 120 poz. 564). Jej celem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego, jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej oraz jako instrumentu do badań historycznych i naukowych. Konwencja definiuje i identyfikuje dziedzictwo archeologiczne oraz podaje metody jego ochrony. Zobowiązuje strony do ustanowienia prawnego systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego. Zapisy traktują o finansowaniu badań i konserwacji, gromadzeniu i rozpowszechnianiu badań naukowych, kształtowaniu świadomości

publicznej, zapobieganiu nielegalnemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, oraz międzynarodową wzajemną pomocą techniczną i naukową.

- W **Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską** w 1993 r., w myśl art. 151 Wspólnota wspiera oraz uzupełnia działania państw członkowskich w celu zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim. Początkowa współpraca Wspólnoty dotycząca wspierania prac restauratorskich zostały rozszerzone na muzea, zbiory, biblioteki, archiwa oraz na dziedzictwo archeologiczne i architektoniczne, dziedzictwo przyrody (krajobrazy i tereny przyrodnicze), dziedzictwo językowe i kulinarne oraz tradycyjne zajęcia. Działania Wspólnoty w obszarze kultury polegać mają na stworzeniu przestrzeni kulturowej wspólnej dla Europy, opartej na wspólnym dziedzictwie kulturowym.

- **Europejska konwencja krajobrazowa** (Florencja, 22 października 2000 r.) została ratyfikowana 24 czerwca 2004 r. przez Prezydenta Rzeczypospolitej (opublikowana w Dz. U. z 2006 r., Nr 14 poz. 98). Konwencja uznaje krajobraz za elementarny składnik europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Stawia za cel zrównoważenie i zachowanie proporcji pomiędzy potrzebami społecznymi, działalnością gospodarczą i środowiskiem. Promuje ochronę i planowanie krajobrazu oraz organizowanie współpracy europejskiej w tematyce krajobrazu. Postuluje prawne uznanie krajobrazu, jako ważnego komponentu otoczenia ludzi oraz podstawy ich tożsamości, ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie jego ochrony, zintegrowanie krajobrazu z lokalną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz z własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz. Konwencja zobowiązuje do działań na rzecz szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu, tworzenia programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym, i dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem, a ponadto do promowania w szkołach i na uniwersytetach nauk związanych z krajobrazem i zagadnieniami jego ochrony, gospodarki i planowania. Zobowiązuje także do podejmowania działań na rzecz rozpoznawania krajobrazów na obszarach własnych terytoriów.
- **Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (Paryż, 2000 r.) to konwencja UNESCO przyjęta w Polsce i ogłoszona w Dz. U. z 2007 r., Nr 215 poz. 1585. Dokument porusza kwestie promowania szacunku dla różnorodności kulturowej, uświadamianie jej wartości na poziomach lokalnych, krajowych i międzynarodowych oraz jej znaczenia dla ludzkości. Konwencja uznaje, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, a kulturowe aspekty rozwoju są tak istotne jak aspekty ekonomiczne, bowiem są nośnikami tożsamości, wartości oraz znaczeń. Konwencja akcentuje wielokulturowość jako bogactwo jednostek i społeczeństw. Wskazuje na potrzebę jej ochrony i promowania oraz uznaje, że jest ona podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju.

- **Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego** (Paryż, 17 października 2003 r.) za cel stawia ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup oraz jednostek, doprowadzenie na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym do wzrostu świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy w celu realizacji postanowień tejże Konwencji. Konwencja zobowiązuje państwa do podjęcia kroków mających zapewnić ochronę dziedzictwa niematerialnego znajdującego się na ich terytorium, określenie i zdefiniowanie jego elementów oraz prowadzenie rejestrów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

- **Dokument w sprawie edukacji konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki i warunków uprawniających do wykonywania zawodu** (Toruń, 8-9 maja 2003 r.) został zatwierdzony przez IV Generalne Zgromadzenie ENCORE (Europejskiej Sieci Wyższego Szkolnictwa Konserwatorskiego, wspólny z ECCO). Dokument Europejskiego Zrzeszenia Krajowych Związków Konserwatorów Restauratorów ECCO przyjęty przez Komisję Europejską w Brukseli w § 20 mówi: „Dziedzictwo kulturowe jest częścią definicji europejskiej tożsamości. Stanowi fundamentalny wyraz bogactwa

i różnorodności europejskiej kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego, niezastąpionego świadectwa przeszłości, leży we wspólnym interesie Państw Członkowskich, które muszą zapewnić przekazanie tego dziedzictwa przyszłym pokoleniom. Dlatego opieka i konserwacja oraz wymogi użytkowania i umożliwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym leży w publicznym interesie."

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się *Program* połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotykają problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022[1]

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

[1] *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022,* przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030[2]

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych
✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

[2]Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030, przyjęta uchwałą nr 155 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030[3]

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

[3]Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Podczas wykonywania Gminnego Programu opieki nad Zabytkami omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim i powiatowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Małopolsce na lata 2018 - 2021

Program opieki nad zabytkami województwa małopolskiego na lata 2018-2021 został przyjęty Uchwałą Nr VI/49/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 lutego 2019 r. Stanowi on kontynuację wcześniejszych trzech dokumentów programowych województwa.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 wskazuje cele, priorytety i kierunki działań określone w wyniku przeprowadzonej, zaktualizowanej analizy zasobu dziedzictwa kulturowego w regionie. Decydujący wpływ na wybór priorytetów i działań miała ocena stanu zachowania krajobrazu kulturowego, analiza zagrożeń oraz występujących tendencji i problemów, które dotyczą szeroko pojętej ochrony przestrzeni kulturowej. Powyższe ujęcie jest zgodne z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 oraz projektem strategii na lata do 2030.

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018-2021 realizowana będzie poprzez 1 cel strategiczny: "***Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan"*** oraz dwa cele operacyjne:

- Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu,
- Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową.

W ramach wyznaczonych celów określono 5 priorytetów oraz 29 kierunków działań, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi. Celem działania samorządu województwa – wypełniającego obowiązki narzucone przepisami krajowego prawa i umowami międzynarodowymi, ale przede wszystkim działającego na rzecz poszanowania, ochrony i wykorzystania bogatych i unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowi o wyjątkowości i atrakcyjności regionu – jest skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków umożliwi osiąganie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w przywołanym dokumencie programowym.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami jest spójny z zapisami Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego, zapisami Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego oraz z Krajowym Programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Zapewnienie spójności powiatowego programu opieki nad zabytkami z kierunkami i celami programu wojewódzkiego przyczyni się do synergii działań sprzyjających ochronie dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe sformułowania kierunkowe zawarte są w misji i wizji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Małopolski na lata 2018-2021 zostały przedstawione poniżej:

Cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.

Cel operacyjny I: Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu.

Priorytet I.1 Zachowanie optymalnej jakości krajobrazu kulturowego i funkcjonalne wykorzystywanie miejsc i obiektów dziedzictwa.

Priorytet I.2 Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej.

Cel operacyjny II: Wspólnotowa odpowiedzialność i efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową.

Priorytet II.1 Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalną przestrzenią kulturową.

Priorytet II.2 Systemowa i projektowa współpraca podmiotów zaangażowanych w ochronę i opiekę nad dziedzictwem kulturowym.

Priorytet II.3 Perspektywiczne wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w edukacji, turystyce, gospodarce wiedzy.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego - "Małopolskie 2030"

W dniu 17 grudnia 2020 r. Sejmik Województwa Małopolskiego uchwalił Strategię Rozwoju Województwa „Małopolska 2030". Stanowi ona aktualizację dokumentu pn. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020.

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmacniania pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wypływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 5 981 zabytków.

Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo - krajobrazowych. W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

W Strategii wyznaczony został Cel główny: *"Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym*". Realizacja głównego celu oparta została na działaniach w pięciu obszarach: Małopolanie, gospodarka, klimat i środowisko, zarządzanie strategiczne rozwojem, rozwój zrównoważony terytorialnie. Dla poszczególnych obszarów wyznaczono cele szczegółowe wraz z kierunkami działań. Poniżej wymieniono te, które dotyczą ochrony dziedzictwa kulturowego.

Obszar I: Małopolanie

Dla obszaru działania „kultura i dziedzictwo” wskazano główne kierunki działania, z których część odnosi się do zasobu zabytków oraz dziedzictwa niematerialnego:

5.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

5.1.1. Ochrona i promocja zabytków nieruchomych (m. in. wpisanych na listę UNESCO i Pomników Historii) i ruchomych oraz opieka nad nimi, dostępnych dla wszystkich grup odbiorców, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

5.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym, odtwarzanym i rekonstruowanym wraz z ich otoczeniem nowych funkcji użytkowych.

5.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla małopolskich wzorów etnograficznych w oparciu o regionalne formy i motywy ludowe.

5.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i form aktywności regionalnych.

5.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

5.2. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

5.2.1 Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.

5.2.2 Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury w celu realizacji programów kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży, oraz sprzyjających międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych.

5.2.3 Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.

5.3. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców.

5.3.1 Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne, przy uwzględnieniu rozwiązań proekologicznych.

5.3.2 Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej oraz wymiana doświadczeń i wiedzy w celu budowania nowych wartości, w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).

5.3.3 Poprawa otwartości instytucji kultury, w tym na rodziny z dziećmi, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorów.

5.3.4 Zwiększanie różnorodności oferty kulturalnej i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych i ekologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.

5.3.5 Wspieranie aktywności twórców, artystów i lokalnych animatorów kultury w łączności z odbiorcami.

5.3.6 Prezentacja dorobku małopolskich twórców i artystów poza granicami województwa.

5.3.7 Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.

5.3.8 Optymalizacja zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa oraz wparcie rozwoju kadr kultury, a także podwyższenie standardów bezpieczeństwa oraz dystansu społecznego w okresie epidemii.

5.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

5.4.1 Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

5.4.2 Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.

5.4.3 Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

5.5. Wzmocnienie obecności kultury w sieci:

5.5.1 Wzmocnienie, tworzenie i upowszechnianie zjawisk kulturalnych w sieci poprzez rozwój infrastruktury cyfrowej podmiotów kultury.

5.5.2 Tworzenie alternatywnej oferty on-line dziedzictwa kulturowego Małopolski, w tym bibliotek cyfrowych upowszechniających wiedzę i zasoby podmiotów kultury, twórców i artystów Małopolski, z uwzględnieniem zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

5.5.3 Intensyfikacja działań marketingowych i promocyjnych podmiotów działających w obszarze kultury i dziedzictwa.

5.5.4 Wzmacnianie kondycji finansowej i atutów konkurencyjności podmiotów sektora kultury, w tym instytucji kultury, poprzez rozwój sprzedaży produktów tych podmiotów w Internecie.

5.6 Prezentacja i promocja kultury regionów Europy i świata, w szczególności regionów partnerskich Małopolski.

Obszar II: Gospodarka

Dla kierunku nr 3 „Turystyka" wśród głównych kierunków działania wskazano:

3.1. Rozwój zrównoważonej turystyki regionalnej:

3.1.1. Ochrona zasobów przyrodniczych, kulturowych i społecznych województwa przed negatywnymi skutkami rozwoju masowych form turystyki.

3.1.2. Wspieranie działań mających na celu wzmocnienie: roli turystyki w rozwoju gospodarczym, lokalnej przedsiębiorczości, włączenia społecznego i innowacji społecznych.

3.1.3. Promowanie współpracy partnerów sektora publicznego, prywatnego i społecznego w celu tworzenia atrakcyjnych oraz przyjaznych środowisku i mieszkańcom atrakcji turystycznych.

3.1.4. Transformacja ekologiczna obiektów i usług turystycznych wraz z certyfikacją.

3.1.5. Wzmacnianie tożsamości lokalnej poprzez wspieranie rozwoju turystyki miejskiej i kulturowej, kulinarnej i enoturystyki oraz turystyki na terenach wiejskich.

3.1.6. Realizacja działań na rzecz rozproszenia ruchu turystycznego celem przeciwdziałania jego nadmiernej koncentracji. W połączeniu z działaniami dotyczącymi promocji wartości turystycznych regionu otwiera to szerokie spektrum działań, gdzie gospodarka spotyka się z wartościami zabytkowymi i kulturowymi.

3.2. Kształtowanie i ochrona krajobrazu Małopolski:

3.2.1. Sporządzenie audytu krajobrazowego, monitorowanie zmian w zagospodarowaniu przestrzeni oraz wsparcie gmin aktywnie wdrażających polityki, plany i programy ochrony i kształtowania krajobrazu priorytetowego wyznaczonego w audycie.

3.2.2. Ochrona walorów widokowych wzdłuż atrakcyjnych krajobrazowo ciągów komunikacyjnych poprzez m.in. odpowiednie przepisy dotyczące reklam i wprowadzanie „obudowy dróg zielenią" lub zazielenionych ekranów czy lokalizację odpowiedniej infrastruktury związanej z punktami widokowymi.

3.2.3. Ochrona przestrzeni publicznych historycznych centrów miast poprzez odpowiednie regulacje dotyczące reklam, szyldów i obiektów małej architektury.

Obszar V: Rozwój zrównoważony terytorialnie

Część działań z tego obszaru w zakresie działań dotyczących „ładu przestrzennego" będzie wpływać zarówno na postrzeganie obiektów i zespołów zabytkowych, jak też będzie wiązać się bezpośrednio z działaniami ochronnymi w skali urbanistycznej i ruralistycznej. Są to działania główne z zakresu:

1.1. Zachowanie ładu przestrzennego, dostępności i estetyki przestrzeni województwa:

1.1.1. Wspieranie gmin w procesach planowania przestrzennego, m.in. poprzez informowanie o zagrożeniach związanych z brakiem prowadzenia zrównoważonej polityki przestrzennej.

1.1.2. Prowadzenie działań edukacyjnych i promocyjnych, mających na celu zakorzenienie w mieszkańcach Małopolski chęci zmiany swojego otoczenia i zwracania uwagi na estetykę przestrzeni.

1.1.3. Wspieranie tworzenia nowych, atrakcyjnych i dostępnych przestrzeni publicznych oraz wzmacnianie działań mających na celu poprawię jakości istniejących przestrzeni publicznych, w szczególności w zwartych, centralnych dzielnicach miast.

1.1.4. Tworzenie parków kulturowych, w szczególności na terenach zabytkowych układów urbanistycznych.

1.1.5. Prowadzenie zrównoważonej polityki przestrzennej, sprzyjającej powstawaniu systemu terenów zieleni wspierającego bioróżnorodność, tj. spójnego oraz opartego nie tylko na terenach zieleni urządzonej, ale także na zieleni o charakterze naturalnym i półnaturalnym.

1.1.6. Promowanie działań zmierzających do poprawy jakości, bezpieczeństwa i dostępności przestrzeni publicznych, stanu budynków i ich otoczenia, jakości urządzania terenów zielonych, oraz wskazywanie i popularyzacja dobrych praktyk poprzez edukację społeczną.

1.1.7. Podnoszenie wiedzy, kompetencji i umiejętności przedstawicieli zawodów tworzących i modernizujących przestrzenie publiczne w zakresie ich dostępności.

1.2. Przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji i rozpraszaniu zabudowy:

1.2.1. Realizacja koncepcji osadnictwa zwartego i koncepcji zrównoważonego rozwoju miast i obszarów wiejskich, w celu ograniczania niekontrolowanego osadnictwa na terenach wiejskich.

1.2.2. Przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji na terenach otwartych oraz atrakcyjnych krajobrazowo i turystycznie.

1.2.3. Spójna polityka przestrzenna, wychodząca poza granice administracyjne gmin.

1.2.4. Przywrócenie funkcji zabytkowych centów miast, aby stawały się lepszym miejscem do życia dla ich mieszkańców.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Małopolskiego na mocy Uchwały nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. W sformułowaniu planu uwzględniono, iż celem rozwoju przestrzennego dla Małopolski jest utrzymanie, a w pewnych elementach nawet poprawienie stanu środowiska i podniesienie jakości krajobrazu i zasobów kultury, przy zapewnieniu warunków do stabilnego wzrostu gospodarczego i podniesienia standardów jakości życia mieszkańców drogą bardziej efektywnej gospodarki przestrzennej.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest jednym z najważniejszych dokumentów planistycznych województwa. Zawiera wskazania dla działań, których realizacja jest wypełnieniem zadań określonych przez strategię rozwoju regionu. Jest także ważnym instrumentem koordynacji polityki przestrzennej w regionie.

W diagnozie specyfiki regionu stwierdzono: *„Podstawowym wyznacznikiem tożsamości województwa jest dziedzictwo kulturowe, na które składa się oprócz zasobu zabytków ruchomych i nieruchomych, niezwykle bogate dziedzictwo kultury niematerialnej. Do najważniejszych czynników kształtujących tożsamość kulturową województwa małopolskiego należą:*

- historia polityczna łącząca obszar ziemi krakowskiej od głębokiego średniowiecza;

- oddziaływanie Krakowa jako ośrodka naukowego, kulturowego oraz religijnego;

- bogato rozwinięta sieć osadnicza i gęste zaludnienie;

- folklor oraz strój ludowy krakowski, traktowany często jako strój narodowy;

- kultura materialna i niematerialna grup etnicznych zamieszkujących Małopolskę, np. Górali, Podhalan, Łemków, Spiszaków i Orawian budownictwo regionalne;

- liczne, zachowane zabytki sakralnej architektury drewnianej (kościoły, cerkwie);

- zamki obronne Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz Doliny Dunajca i Popradu;

- ośrodki kultu religijnego i centra pielgrzymkowe;

- tradycje przemysłowe sięgające średniowiecza związane z wydobyciem soli w kopalniach w Wieliczce i Bochni oraz srebra w Olkuszu;

- zasoby krajobrazu naturalnego i kulturowego objęte ochroną w postaci parków narodowych i krajobrazowych;

- przenikanie się kultur pogranicza polsko-słowackiego (Orawa, Spisz).

Województwo małopolskie jest obszarem wyjątkowo zasobnym w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, wiele obiektów rezydencjonalnych, obronnych, mieszkalnych, użyteczności publicznej, zabytków techniki, etnograficznych oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Województwo małopolskie jest piątym pod względem liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków, po województwach dolnośląskim, wielkopolskim, mazowieckim, i warmińskomazurskim. Nasycenie terenu województwa obiektami i zespołami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków jest bardzo duże (32 obiekty/100 km2).”

Kluczowe zasady polityki przestrzennej, których realizacja wymaga skoordynowanych działań na poziomie regionalnym i lokalnym to m.in. także ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu, która sprowadza się do:

- wzmocnienia faktycznej ochrony i świadomego kształtowania najcenniejszych krajobrazów Małopolski przy wykorzystaniu ustawy krajobrazowej;
- rewaloryzacji najcenniejszych zespołów i obiektów dziedzictwa urbanistycznego, ruralistycznego i architektonicznego;
- rozwoju różnych form turystyki zachowującej potencjał i wartości środowiska przyrodniczo kulturowego i krajobrazu.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego określono kierunki polityki przestrzennej. Jednym z nich są działania na rzecz jakości krajobrazu, architektury i ochrony środowiska kulturowego. Zapisano, iż *„opierając się na koncepcji wspólnego systemu ochrony przyrody i krajobrazu, zintegrowanego z systemem ochrony zabytkowych obiektów ustalono, że zachowane cenne charakterystyczne krajobrazy przyrodnicze, kulturowe i obiekty materialnego dziedzictwa kulturowego będą wykorzystywane w rozwoju społeczno-gospodarczym, intensywnie wspierając rozwój gospodarek lokalnych. W ten sposób staną się szansą dla osiągania „specjalizacji terytorialnej.”*

W ślad za tym sformułowano zapisy dotyczące potencjalnych obszarów nowych parków krajobrazowych oraz parków kulturowych, które zostały uwzględnione w omawianym dokumencie. Stwierdzono, iż: *„uważa się za celowe ustanowienie szeregu parków kulturowych, które – jak dowodzi przykład parku kulturowego Stare Miasto w Krakowie – pozwala od strony prawnej ograniczyć lub nawet zlikwidować cały szereg negatywnych zjawisk związanych z reklamą, szyldami i spontanicznymi procesami budowlanymi. Rekomendacja ta oznacza, że w przyszłych okresach programowania samorząd wojewódzki winien traktować ustanowienie takich parków jako element warunkowości wydatków i na przykład nie przeznaczać środków na rewitalizację bądź ochronę zabytków na obszarach, które pomimo rekomendacji nie zostały objęte ochroną.”*

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gdów na lata 2019-2022

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gdów na lata 2019-2022 została przyjęta Uchwałą nr VII/48/2019 Rady Gminy Gdów z dnia 28 lutego 2019 r.

W Strategii zostały wymienione cele i kierunki działań rozwoju społecznego Gminy Gdów. Cel strategiczny 4 (działanie 3) pośrednio odnosi się do dziedzictwa kulturowego.

Cel Strategiczny nr 4: Sprzyjające warunki do rozwoju aktywności obywatelskiej i społecznej mieszkańców, oraz budowania tożsamości lokalnej i współpracy.

4.3. Wzmacnianie tożsamości lokalnej, znajomości Gminy przez mieszkańców i dbałości o jej dziedzictwo:

- ✓ organizacja wycieczek tematycznych /edukacyjnych po Gminie dla mieszkańców (realizacja np. we współpracy z organizacjami pozarządowymi),
- ✓ utworzenie w Gdowie Izby Regionalnej (Zorza).

5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gdów

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co zresztą wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Gdów zostało przyjęte uchwałą Nr XXVI/164/2008 Rady Gminy Gdów z dnia 17 kwietnia 2008 r. Zmiana Studium została uchwalona uchwałą Nr XLII/302/2013 Rady Gminy Gdów z dnia 27 czerwca 2013 r. oraz uchwałą Nr III/9/2014 Rady Gminy Gdów z dnia 18 grudnia 2014 r. Pierwsza wersja Studium opracowana została w latach 1996 - 1997 i zatwierdzona uchwałą Nr XLIX/314/98 Rady Gminy Gdów z dnia 26 marca 1998 r.

W Studium zawarto informacje o zabytkach nieruchomych i archeologicznych Gminy Gdów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Wymieniono także działania w zakresie ochrony dóbr kultury, które powinny dotyczyć:

- objęcia stałą ochroną wszystkich zespołów zabytkowych oraz pojedynczych obiektów, które z

racji posiadanej wartości historycznej i artystycznej powinny być zachowane dla przyszłych pokoleń. Dotyczy to przede wszystkim obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a także ujętych w ewidencji zabytków;

- właściwego wykorzystania obiektów i zespołów zabytkowych (zwłaszcza licznych zespołów podworskich) w dostosowaniu do aktualnych potrzeb, lecz w sposób nie kolidujący z ich charakterem i nie zagrażający substancji zabytkowej;
- zachowania naturalnego otoczenia obiektów i zespołów zabytkowych, jak zieleń towarzysząca, czy otwarte przedpola widokowe. Ochrona otoczenia obiektów zabytkowych ma szczególne znaczenie przy opracowywaniu planów miejscowych. Powinny w nich zostać precyzyjnie zapisane wymogi

ochrony otoczenia zespołów zabytkowych, obejmujące obecnie funkcjonujące strefy ochrony konserwatorskiej, jak też zasady ochrony zabytkowego krajobrazu kulturowego. Ochronie tej powinno towarzyszyć tworzenie parków kulturowych w Gdowie, Niegowici, Wiatowicach, Zagórzanach;

- regulacji w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień kształtowania formy architektonicznej nowych obiektów w nawiązaniu do tradycyjnej zabudowy regionu.

W odniesieniu do wszelkich działań projektowych i inwestycyjnych dotyczących obiektów i terenów objętych ochroną konserwatorską wymagane jest uzyskanie wyprzedzającego uzgodnienia z właściwym organem ochrony zabytków. W odniesieniu do terenów przewidzianych pod zabudowę i położonych w obrębie stref ochrony konserwatorskiej, w planach zagospodarowania przestrzennego należy przewidzieć regulacje mające zapewnić właściwe ukształtowanie otoczenia zespołów zabytkowych (m.in. ograniczone gabaryty budynków, wysoki udział zieleni urządzonej, wykluczenie rozdrobnienia nieruchomości).

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gdów

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;

4) uwzględnia się ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych;

5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP gminy Gdów jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy Gdów funkcjonuje 44 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 1). Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego pokrywają cały obszar gminy Gdów.

Tabela 1. Obowiązujące MPZP gminy Gdów.

L.p.	Nazwa Planu Miejscowego	Nr i data uchwały Rady Gminy w Gdowie
1.	MPZP sołectwa **Bilczyce** w jego granicach administracyjnych	Nr XXVI/184/2016 z dnia 27 października 2016 r.
2.	MPZP sołectwa **Cichawa** w jego granicach administracyjnych	Nr XIV/77/2007 z dnia 13 września 2007 r.
3.	MPZP sołectwa Cichawa **"Zmiana MPZP - Cichawa 1"**	Nr XLII/299/2013 z dnia 27 czerwca 2013 r.
4.	MPZP sołectwa **Czyżów** w jego granicach administracyjnych	Nr XLIV/335/2021 z dnia 30 września 2021 r.
5.	MPZP sołectwa **Fałkowice** w jego granicach administracyjnych	Nr X/59/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r.
6.	Zmiana fragmentu MPZP sołectwa Fałkowice obejmująca działki nr 483/3 i 477/1 oraz część działki nr 546 na odcinku przyległym do w/w działek w miejscowości Fałkowice **(obszar „Fałkowice -1")**	Nr LXXI/406/2010 z dnia 20 maja 2010 r.
7.	MPZP sołectwa **Gdów** w jego granicach administracyjnych - **Obszar A**	Nr VI/32/2015 z dnia 26 lutego 2015 r.
8.	MPZP sołectwa **Gdów** w jego granicach administracyjnych - **Obszar B**	Nr XXXIX/260/2017 z dnia 6 lipca 2017 r.
9.	Zmiana MPZP sołectwa **Gdów** w jego granicach administracyjnych - **Obszar B** w zakresie niektórych ustaleń tekstowych planu	Nr XL/300/2021 z dnia 27 maja 2021 r.
10.	MPZP sołectwa **Hucisko** w jego granicach administracyjnych	Nr XVI/87/2007 z dnia 5 października 2007 r.
11.	MPZP sołectwa **Jaroszówka** w jego granicach administracyjnych	Nr X/58/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r.
12.	MPZP sołectwa **Klęczana** w jego granicach administracyjnych	Nr XVI/88/2007 z dnia 5 października 2007 r.
13.	MPZP sołectwa **Krakuszowice** w jego granicach administracyjnych	Nr XIV/79/2007 dnia 13 września 2007 r.
14.	MPZP sołectwa Krakuszowice **("Zmiana MPZP - Krakuszowice 1")**	Nr XLII/300/2013 z dnia 27 czerwca 2013 r.
15.	MPZP sołectwa **Książnice** w jego granicach administracyjnych	Nr XXI/120/2007 z dnia 27 grudnia 2007 r.
16.	MPZP sołectwa **Kunice** w jego granicach administracyjnych	Nr XXXVII/238/2013 z dnia 24 stycznia 2013 r.
17.	MPZP sołectwa **Liplas** w jego granicach administracyjnych	Nr XIV/78/2007 z dnia 13 września 2007 r.
18.	MPZP sołectwa **Marszowice**, w jego granicach administracyjnych, z wyłączeniem terenu, który objęty zmianą zgodnie z uchwałą Nr XXXV/230/2001 Rady Gminy Gdów z dnia 26 kwietnia 2001 r. w sprawie przystąpienia do sporządzania projektu fragmentu miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Gdów obejmującego wyznaczenie terenów pod powierzchniową eksploatacje kruszywa naturalnego w kategorii C1+C2 "Zagaje - Wschód" położonych w Gdowie i Marszowicach oraz uchwałą Nr LII/345/98 Rady Gminy Gdów z dnia 12 kwietnia 1998 r. w sprawie przystąpienia do sporządzania projektu zmiany MPZP w rejonie złoża kruszywa "Nieznanowice -Wieniec"	Nr XXI/119/2007 z dnia 27 grudnia 2007 r.
19.	Zmiana MPZP sołectwa **Marszowice** w jego granicach administracyjnych obejmująca działki ewidencyjne o numerach: 367 (w części), 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378/5, 378/6, 378/4, 378/2, 379/4, 379/5, 379/2, 379/3, 380/4, 380/5, 380/2, 380/3, 381/4,	Nr XXXVIII/ 255/ 2013 z dnia 14.02.2013 r.

	381/5, 381/2, 381/3, 382/3, 382/4, 382/2 i 382/5	
20.	Zmiana MPZP sołectwa **Marszowice** w jego granicach administracyjnych obejmująca działki ewidencyjne o numerach: 367 (w części), 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378/5, 378/6, 378/4, 378/2, 379/4, 379/5, 379/2, 379/3, 380/4, 380/5, 380/2, 380/3, 381/4, 381/5, 381/2, 381/3, 382/3, 382/4, 382/2 i 382/5	Nr XLV/328/2013 z dn. 03.10.2013 r.
21.	MPZP sołectwa **Niegiwić** w jego granicach administracyjnych	Nr XLVI/342/2013 z dnia 7 listopada 2013 r.
22.	MPZP sołectwa **Niewiarów** w jego granicach administracyjnych	Nr X/57/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r.
23.	MPZP sołectwa "**Nieznanowice-2"** w jego granicach administracyjnych	Nr V/25/2015 z dnia 29 stycznia 2015 r.
24.	MPZP sołectwa **Nieznanowice** w jego granicach administracyjnych	Nr XXI/118/2007 z dnia 27 grudnia 2007 r.
25.	Zmiana MPZP sołectwa **Nieznanowice** w jego granicach administracyjnych, obejmująca działki o numerach ewidencyjnych 14/2, 14/1, 15, 16, 17, 18, 12, 13, 19/1, 19/2, 20/1, 20/2, 21, 22/1, 22/2, 23 (w części), 26/3, 27/1, 27/2	Nr XXXVIII/ 256/ 2013 z dnia 14.02.2013 r.
26.	Zmiana MPZP sołectwa **Nieznanowice** w jego granicach administracyjnych, obejmująca działki o numerach ewidencyjnych 14/2, 14/1, 15, 16, 17, 18, 12, 13, 19/1, 19/2, 20/1, 20/2, 21, 22/1, 22/2, 23 (w części), 26/3, 27/1, 27/2	Nr XLV/327/2013z dn. 03.10.2013 r.
27.	MPZP sołectwa **Niżowa** w jego granicach administracyjnych	Nr IX/51/2007 z dnia 24 maja 2007 r.
28.	Zmiana MPZP sołectwa **Podolany**	Nr XXXVII/237/2013 z dnia 24 stycznia 2013 r.
29.	MPZP sołectwa **Pierzchów** w jego granicach administracyjnych	Nr XVI/89/2007 z dnia 5 października 2007 r.
30.	Zmiana MPZP sołectwa **Pierzchów** w jego granicach administracyjnych, obejmująca działki o numerach ewidencyjnych 300, 301, 302, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 304, 292 (w części), 314, 313, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 291 (w części), 365, 364, 363, 362, 361, 360, 359, 358,357, 356, 355, 354, 353, 352, 350, 351, 343, 342/1, 331, 341, 340, 339, 338, 337, 336, 335, 334, 333, 327, 326 (w części), 328/2 (w części), 328/1 (w części), 329/1 (w części), 329/2, 330 (w części), 331 (w części), 332 (w części), 677 (w części)	Nr XLIV/316/2013 z dnia 29 sierpnia 2013 r.
31.	MPZP sołectwa **Stryszowa** w jego granicach administracyjnych	Nr XVI/90/2007 z dnia 5 października 2007 r.
32.	MPZP sołectwa **Szczytniki** w jego granicach administracyjnych	Nr XIV/75/2007 z dnia 13 września 2007 r.
33.	Zmiana MPZP sołectwa Szczytniki **("Zmiana MPZP - Szczytniki 1")**	Nr XLII/301/2013 z dnia 27 czerwca 2013 r.
34.	MPZP sołectwa **Świątniki Dolne** w jego granicach administracyjnych	Nr XLIV/336/2021 z dnia 30 września 2021 r.
35.	MPZP sołectwa **Wiatowice** w jego granicach administracyjnych	Nr IX/52/2007 dnia 24 maja 2007 r.
36.	MPZP sołectwa **Wieniec**, w jego granicach administracyjnych, z wyłączeniem terenu, który objęty jest zmianą, zgodnie z Uchwałą Nr LII/345/98 Rady Gminy Gdów z dnia 12 czerwca 1998 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gdów w rejonie złoża kruszywa "Nieznanowice - Wieniec"	Nr XVII/94/2007 z dnia 25 października 2007 r.

37.	Zmiana fragmentu MPZP sołectwa Wieniec w jego granicach administracyjnych w zakresie wyznaczenia terenów powierzchniowej eksploatacji kruszyw (**obszar „Wieniec -1”**)	Nr IX/45/2011 z dnia 28 kwietnia 2011 r.
38.	MPZP sołectwa **Winiary** w jego granicach administracyjnych	Nr XXI/122/2007 z dnia 27 grudnia 2007 r.
39.	MPZP sołectwa **Zagórzany** w jego granicach administracyjnych	Nr XXI/117/2007 z dnia 27 grudnia 2007 r.
40.	MPZP sołectwa **Zalesiany** w jego granicach administracyjnych	Nr XVI/92/2007 z dnia 5 października 2007 r.
41.	MPZP sołectwa **Zborczyce** w jego granicach administracyjnych	Nr XVI/91/2007 z dnia 5 października 2007 r.
42.	MPZP sołectwa **Zręczyce** w jego granicach administracyjnych	Nr XLVI/341/2013 z dnia 7 listopada 2013 r.
43.	Zmiana MPZP dla obszaru **"Raba Open River"** obejmująca fragmenty sołectw: **Gdów, Zręczyce, Marszowice, Nieznanowice, Jaroszówka i Wieniec**	Nr XXXVI/249/2017 z dnia 8 czerwca 2017 r.
44.	Zmiana MPZP dla obszaru **„Raba Open River”** dotyczącą działki nr ewid. **686/2 w Nieznanowica**ch	Uchwałą Nr XXIII/154/2020 z dnia 27 lutego 2020 r.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka gminy

Gmina Gdów położona jest w południowo-wschodniej części powiatu wielickiego w województwie małopolskim, graniczący od północy z gminami Niepołomice i Kłaj, od wschodu z gminami Bochnia i Łapanów, od południa z gminą Raciechowice i od zachodu z gminami Dobczyce, Biskupice i Wieliczka.

Powierzchnia gminy wynosi 10 862 hektary, liczba ludności - 16 084 mieszkańców. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 148 osób / km2.

W skład gminy wchodzi 29 jednostek pomocniczych (sołectw): Bilczyce, Cichawa, Czyżów, Fałkowice, Gdów, Hucisko, Jaroszówka, Klęczana, Krakuszowice, Książnice, Kunice, Liplas, Marszowice, Niegowić, Niewiarów, Nieznanowice, Niżowa, Pierzchów, Podolany, Stryszowa, Szczytniki, Świątniki, Wiatowice, Wieniec, Winiary, Zagórzany, Zalesiany, Zborczyce, Zręczyce.

Ryc. 1. Położenie Gminy Gdów na tle powiatu wielickiego).

Gmina Gdów położona jest w środkowej części województwa małopolskiego, w obszarze metropolitalnym Krakowa.

W centrum gminy krzyżują się wojewódzkie szlaki komunikacyjne:

1) Kraków - Wieliczka - Limanowa (trasa 966),
2) Myślenice - Bochnia (trasa 967).

Odległość centrum Gdowa od miast:

- ✓ Kraków - 30 km,

- ✓ Wieliczka - 15 km,
- ✓ Bochnia - 16 km,
- ✓ Myślenice - 24 km,
- ✓ Dobczyce - 10 km.

Ukształtowanie terenu Gminy jest urozmaicone. Pogórze Wielickie nadaje południowym i południowo-zachodnim obszarom Gminy wysokofalisto-pagórkowaty charakter. Wysokość bezwzględna nie przekracza 355 m n.p.m. W części północnej dominuje podobna rzeźba, lecz nieco łagodniejsza (Pogórze Bocheńskie). Natomiast pozostały obszar (tereny północno-wschodnie i centralne wraz z doliną rzeki Raby) wykazuje charakter równinny, nie schodzący poniżej 205 m n.p.m.

Na tle gmin sąsiednich, gmina Gdów prezentuje się jako progowa część większego obszaru nizinnego, który przeważa w jednostkach położonych na północ (Kraków, Niepołomice, Kłaj, Bochnia). Od północnego zachodu i południa (gminy: Wieliczka, Raciechowice, Łapanów) dominują tereny wyżynne, z dość urozmaiconą, malowniczą rzeźbą.

Ok. 10% powierzchni gminy Gdów pokryte jest lasami, występującymi głównie w części południowo-wschodniej i północno-zachodniej oraz w formie niewielkich kompleksów na terenach południowych i sporadycznie wzdłuż rzeki Raby. Lesistość w Województwie Małopolskim wynosi 30%, a w Powiecie Wielickim 20%. Większe kompleksy leśne w pobliżu Gminy występują w gminach: Kłaj i Niepołomice (Puszcza Niepołomicka z rezerwatem przyrody) oraz: Dobczyce, Raciechowice i Łapanów.

Do wód powierzchniowych, poza przepływającą przez obszar 12 sołectw rzeką Rabą (prawym dopływem Wisły), należy kilka mniejszych cieków wodnych (potoków) oraz nieliczne sztuczne stawy (w tym wyrobiska gliny po byłej cegielni) i sadzawki, jak również zalane wodą gruntową, wyeksploatowane wyrobiska żwiru w dolinie Raby.

5.2.2 Rys historyczny

Rodowód Gdowa sięga czasów prehistorycznych. O bardzo wczesnym zasiedleniu tych ziem świadczą zabytki archeologiczne pochodzące z paleolitu, mezozoiku i epoki brązu.

Pierwszą osadę na podmokłych i gęsto zalesionych terenach w dolinie Raby założył w XI w. Gedko, herbu Gryf - Lubowita, którego Jan Długosz uważa również za fundatora kościoła (najstarszy wpis historyczny pochodzi z 1272 r.). Po upadku znaczenia rodu Gryfitów miejsce ich zajęli Drużynowie, którzy posiadali Gdów od ok. 1270 r.

Według słownika etymologicznego nazwa Gdów pochodzi od słowa gut - oznaczającego podmokły i lesisty teren. Niektórzy jednak, wywodzą ją od imienia założyciela. Początkowo Gdów był wioską rybacką , ale dzięki położeniu na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych prowadzących na Węgry, z czasem rozwinęło się tutaj rzemiosło i kupiectwo. Czynnikiem hamującym rozwój osadnictwa w Gdowie i okolicy była rzeka Raba, która często występowała z brzegów powodując spustoszenie (pierwszą powódź zanotowano w 1253 r.).

W 1417 r. przez Gdów przeszedł orszak Władysława Jagiełły zmierzający z Halicza do Niepołomic. W XV w. król Władysław Warneńczyk nadał kościołowi Narodzin Marii Panny w Gdowie przywilej beneficjum (dożywotnie prawo do czerpania dochodów, związanych z piastowaniem określonego urzędu kościelnego). Legenda głosi, że król zgubił podczas polowania drogę do zamku w Niepołomicach, uratowała go Matka Boża Gdowska, która wskazała mu prawidłowy kierunek jazdy. Gdów został przez króla przekazany sekretarzowi dworu Fihauserowi.

W późniejszych latach Gdów często zmieniał właścicieli, byli nimi m.in. Stanisław II (Wielopolski) oraz Mikołaj II, ostatnimi właścicielami pod koniec XVII w. zostali Lubomirscy. To stąd marszałek Hieronim Lubomirski wyruszył na czele rycerstwa szczyrzyckiego na odsiecz wiedeńską. August III Sas nadał dobrom gdowskim przywilej organizowania czterech jarmarków rocznie i cotygodniowego targu. Od tego czasu uważano Gdów za miasto.

Po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 r. ziemie na prawym brzegu Wisły zostały wcielone do Austrii. Gdów i okolice znalazły się pod okupacją austriacką. W 1846 r. odbyła się tu jedna z bitew powstania krakowskiego, którą upamiętniają: kopiec-mogiła powstańców i pomnik znajdujące się na miejscowym cmentarzu.

Organizacyjnie gmina Gdów do 1931 r. wchodziła w skład powiatu wielickiego. Po reorganizacji administracji i wydaniu ustawy scaleniowej w 1933 roku Gdów stał się częścią gminy zbiorowej, na

której czele stanął wójt. Obszar gminy zbiorowej obejmował wsie - gromady, w których rządzili sołtysi. Należały do nich: Gdów, Dziekanowice, Rudnik k/ Winiar, Sieraków, Winiary, Kunice, Hucisko, Fałkowice, Bilczyce, Liplas, Podolany, Zagórzany, Zalesiany, Zręczyce, Stryszowa, Stadniki.

W 1945 r., w ramach ofensywy styczniowej wojska Armii Czerwonej dotarły do Gdowa, będącego silnym punktem obrony wojsk niemieckich i przy zastosowaniu manewru oskrzydlającego 21 stycznia 1945 r. przerwały trwającą od 1939 r. okupację niemiecką. W zdobyciu miejscowości uczestniczył 101 Korpus Armijny z 38 Armii należącej do 4 Frontu Ukraińskiego. Po 1945 r. miejscowość stała się lokalnym ośrodkiem handlowym i usługowym pełniącym funkcję lokalnego ośrodka obsługi rolnictwa.

W 1945 r. zlikwidowano powiat wielicki, a Gdów znalazł się w obrębie powiatu myślenickiego. W 1954 r. zlikwidowano gminy zbiorowe, a najniższą jednostką podziału terytorialnego stały się gromady. Gminy zbiorowe przywróciła reforma z 1973 r. W 1976 r. połączono gminy Gdów i Niegowić. Od 1999 r. Gdów, jako gmina wiejska, znajduje się w obrębie powiatu wielickiego.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze". Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Gdów składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

Obiekty sakralne

Architekturę sakralną na terenie gminy Gdów reprezentują dwa zabytkowe kościoły: kościół parafiny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Gdowie i kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Niegowić. Świątynie pełnią rolę dominant architektonicznych w obrębie historycznych układów przestrzennych. Charakteryzuje je najbogatsza forma architektoniczna. Zabytki sakralne prezentują dobry stan techniczny.

Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Gdowie (rejestr zabytków nr A-710 z 10.12.1947 r.). Kościół wybudowany w XIV w., ufundowany przez króla Władysława Warneńczyka. Parafia utworzona została już w XIII w. Kościół rozbudowywany sześciokrotnie, w wyniku czego utraciła cechy stylowe. Najstarsze zachowane fragmenty świątyni to dawna zakrystia, część murów kościelnych oraz spiżowy dzwon procesyjny odlany w 1462 r. Na uwagę zasługuje kamienne renesansowe tabernakulum z I połowy XVI w. wykonane w pracowni kamieniarskiej na Wawelu, barokowa chrzcielnica w kształcie czary z czarnego marmuru oraz późnobarokowe krzyże pod tzw. tęczą kościoła. W późnobarokowym ołtarzu głównym świątyni umieszczona jest XVIII-wieczna kopia cudownego obrazu Matki Boskiej Gdowskiej nieznanego malarza. Oryginał spłonął w 1705 r., a łączą się z nim legendy o cudownym uzdrowieniu w Gdowie króla Władysława II I Warneńczyka oraz o znalezieniu przez niego drogi w Puszczy Niepołomickiej, w której zabłądził podczas polowania. Legendy te uwieczniono na dwóch obrazach, które można obejrzeć w kościele. Od kilku lat gdowska parafia pełni rolę Sanktuarium Maryjnego.

Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Niegowić. Niegowicka parafia powstała w XIII w., w 1325 r. była siedzibą dekanatu. Pierwszy kościół był drewniany, z gontowym dachem zwieńczonym wieżyczką z sygnaturką oraz sufitem i podłogą z desek. W 1748 r. groził zawaleniem, a w 1761 r. spłonął w czasie armatniego ostrzału. W 1788 r. Teresa Grzębska, właścicielka okolicznych dóbr, ufundowała nową świątynię, remontowaną w 1893 r., według projektu Atanazego

Beonego i Zdzisława Włodka. W 1930 r. powstały plany budowy murowanego kościoła projektu Bogdan Tretera. Budowę prowadzono w latach 1949-1959. Jednym z jej inicjatorów był młody ksiądz Karol Wojtyła, w latach 1948-1949 wikariusz miejscowej parafii. Stary drewniany kościół rozebrano i przewieziono do wsi Mętków koło Chrzanowa. Nowy kościół w 1966 r. konsekrował arcybiskup Karol Wojtyła. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Bożej Wniebowziętej, zwanej Matką Bożą Niegowicką z 1610 r., fundacji Niewiarowskich. W 1860 r. na wizerunek nałożono drewnianą, posrebrzaną sukienkę, a w 1918 r. srebrną, jako wotum wdzięczności za odzyskanie niepodległości.

Obok świątyni znajduje się drewniano-murowana dzwonnica z 1817 r. (rejestr zabytków nr A-107 z 09.04.1960 r.). Wzniesiona na planie kwadratu, dwukondygnacyjna, murowana w przyziemiu, z przejściem w formie bramy, wyżej drewniana, zwieńczona barokowym hełmem krytym blachą miedzianą z sygnaturką. Stoi na osi obecnego kościoła. Odrestaurowana w 2001 r.

Cmentarze

Na terenie Gminy Gdów występuje trzy zabytkowe cmentarze: dwa cmentarze parafialne z XIX w. (Gdów, Niegowić) oraz cmentarz z I wojny światowej (Cichawa).

Cmentarz wojenny nr 333 w miejscowości Cichawa (rejestr zabytków nr A-720 z 30.06.1997 r.). Jest to zabytkowy austriacki cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej wybudowany przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie i znajdujący się na terenie jego okręgu IX Bochnia. Znajduje się w północno-zachodniej części miejscowości. Jest to niewielka nekropolia o powierzchni 2 arów, na planie kwadratu o boku 14 m. Leży pośrodku pól uprawnych. W rogu cmentarza rośnie wysoka lipa. Pomnikiem centralnym jest stojący na postumencie, przy ogrodzeniu od strony północno-wschodniej, krzyż. Pochowano na nim 8 żołnierzy austriacko-węgierskich z 55 pułku piechoty oraz 13 i 14 batalionów strzelców polowych. Spoczywa tutaj także 44 żołnierzy rosyjskich. Polegli oni w dniach 6, 10 oraz 13 grudnia 1914 r. Cmentarz projektował Franz Stark.

Cmentarz parafialny w Gdowie. Nekropolia powstała w 1817 r., kiedy to zaprzestano grzebania zmarłych wokół kościoła w Gdowie. Nowy cmentarz parafialny zajmował powierzchnię zaledwie ok. 0,4 ha i ogrodzony był kamiennym murem. Jego pierwotny kształt kwadratu, o bokach długości 60 m, jeszcze niedawno można było rozpoznać po rosnących w jego narożnikach, starych i rozłożystych dębach. W 1842 r. Eleonora Fihauzer, dziedziczka Fałkowic, ufundowała kaplicę cmentarną. Wokół kaplicy zachowały się do dziś najstarsze nagrobki. W 1846 r. pod murem cmentarza rozegrał się epilog Bitwy pod Gdowem, podczas której wojsko austriackie, przy udziale chłopów rabacyjnych z okolicznych wsi, dokonało rzezi na 154 powstańcach krakowskich. Zabitych pochowano poza cmentarzem, w trzech gliniankach. Dopiero 50 lat po upadku Powstania Krakowskiego, w 1896 r., rozpoczęto sypanie w tym miejscu wysokiego na 4 metry kopca ziemnego.

W 1897 r. oraz 1903 r., za proboszcza M. Kolora powiększono teren cmentarza o kolejne 1,6 ha, dzięki czemu sypana powstańcom mogiła w formie kopca, znalazły się w obrębie nekropolii. Cały cmentarz ogrodzony został nowym parkanem wspartym na kamiennych słupach. W 1906 r. za proboszcza Smółki uroczyście poświecono kopiec i ustawiony na nim symboliczny pomnik Matki Ojczyzny opłakującej synów, dzieło artysty Wojciecha Samka. Inicjatorami budowy pomnika byli wspomniany proboszcz Smółka oraz kierownik szkoły K. Jasielski.

Szczególną wartość artystyczną na gdowskim cmentarzu parafialnym posiadają dzieła artysty - rzeźbiarza z Bochni - Wojciecha Samka (1861-1921). Na uwagę zasługuje kamienny Anioł, szlochający nad grobem Adama Grażyńskiego (studenta prawa, starszego brata przyszłego wojewody śląskiego Michała) oraz Maria Magdalena, depcząca stopą trupią czaszkę, zdobiąca grobowiec rodziny Feilów, dawnych właścicieli dworu Bella Vita na Woli Zręczyckiej.

W ostatnich latach, za proboszcza Jarguza nastąpił kolejny etap rozbudowy cmentarza parafialnego.

Cmentarz parafialny w Niegowić. Zlokalizowany jest przy drodze, pochodzi z 1 poł. XIX w. Na cmentarzu znajduje się kaplica grobowa Włodków z 1930 r., projektu Bogdana Tretera. W północnej części cmentarza znajduje się niewielki austriacki cmentarz (nr 335) z I wojny światowej. Pochowano

na nim 41 żołnierzy austriackich oraz rosyjskich, poległych 10 grudnia 1914 r. Cmentarz projektował Franz Stark.

Założenia dworsko-parkowe

Na terenie gminy znajduje się kilkanaście szlacheckich dworów w otoczeniu parków i zabudowań gospodarczych:

Zespół dworsko-parkowy w Bilczycach (rejestr zabytków: dwór i park, A-353 z 26.02.1972 r.). Zespół położony jest na Pogórzu Wielickim w odległości około 20 km na południe od Krakowa. Składa się z murowanego dworu, obory i stodoły dworskiej oraz parku. Obecnie zachowany dwór klasycystyczny został wzniesiony w 2 poł. XIX w. Pod koniec XIX w. należał do Adama Dunikowskiego herbu Abdank. Być może zbudował go ojciec Adama, Jan Aleksander Dunikowski, który urodził się w 1814 r. w tak zwanym „starym" dworze w Słopnicach koło Limanowej. Po śmierci Adama w 1910 r. dobra te odziedziczył syn, Stefan Dunikowski, ożeniony z Marią Trzecieską. 1914 r. prawdopodobnie zamienił Bilczyce na majątek w Stróżach koło Zakliczyna, należący do Władysława Waltera i Mariana Kopaczyńskiego. Właścicielami Bilczyc została rodzina Kopaczyńskich. W spisie ziemian Rzeczypospolitej Polskiej sprzed roku 1930 figuruje nazwisko Witymira Kopaczyńskiego, ożenionego z Janiną Bielańską. Po wojnie majątek dworski został rozparcelowany, a dwór doszczętnie splądrowany przez okoliczną ludność. Służył następnie jako przedszkole, ośrodek jazdy konnej, ośrodek hodowli zarodowej w Wieliczce, a także ośrodek wypoczynkowy. W latach 90. XX w., znajdujący się w stanie daleko posuniętej dewastacji budynek, zyskał nowego, prywatnego właściciela. Obecnie jest jednym z bardziej reprezentacyjnych, bardzo dobrze utrzymanych obiektów.

Zespół dworsko-parkowy w Cichawie (rejestr zabytków: dwór, 3 budynki gospodarcze, park ze stawem i terenem d. sadu, A-490 z 5.10.1984 r.). Zespół jest składa się z murowanego dworu, budynków gospodarczych, parku podworskiego krajobrazowego z kompleksem drzew o charakterze pomnikowym. Dwór został zbudowany w 1935 r. dla profesora Uniwersytetu Jagielońskiego Jana Włodka - przedwojennego właściciela majątku w Cichawie. Po klęsce kampanii wrześniowej, 6 listopada 1939 r. w ramach Sonderaktion Krakau został aresztowany przez Gestapo wraz z 183 innymi profesorami krakowskich uczelni i wywieziony do KL Sachsenhausen. W wyniku interwencji międzynarodowej, został zwolniony, jednak po dotarciu do Krakowa zmarł z wycieńczenia i zapalenia płuc w dniu 19 lutego 1940 r. Pochowany jest na cmentarzu w Niegowici, w kaplicy rodzinnej Włodków z Dąbrowicy.

Zespół dworsko-parkowy w Fałkowicach (rejestr zabytków: dwór A-665 z 8.11.1993 r., park dworski A-191 z 10.1966 r., spichlerz A-670 z 14.12.1993 r., stawy dworskie A-53/Mz z 10.04.2006 r.). Zespół składa się z dworu, spichlerza, czworaka (oficyna) parku krajobrazowego oraz dawnych stawów dworskich. Dwór murowanego z 1876 r., przebudowanego w 1906 r. Budynek w typie willi włoskiej, parterowy z werandą. Park krajobrazowy z 2 poł. XIX i XX w. Spichlerz drewniany z pocz. XX w., projektowany przez Konrada Kuhla, rozbudowany ok. 1921 r.

Zespół dworsko-parkowy w Gdowie (rejestr zabytków: dwór, park A-461 z 31.12.1980 r.). Zespół zlokalizowany w centrum miejscowości przy ul. Myślenickiej. Składa się z drewnianego (modrzewiowego) budynku dworu z 1854 r., przebudowanego na początku XX w. oraz parku krajobrazowego z początku XX w. Zespół należał do rodziny Filhauserów. Obecnie należy do potomków Habichtów. W czasie rabacji mieszkańcy Gdowa przechowali właścicieli dworu pod kościołem oraz uratowali większość wyposażenia. Pierwotnie ganek znajdował się z drugiej strony dworu i został przeniesiony po I wojnie światowej.

Zespół dworsko-parkowy w Hucisku (rejestr zabytków: dwór, park A-606 z 12.08.1989 r.). Zespół dworski Lipowskich składa się z murowanego dworu z 1764 r., przebudowanego w 1817 r., parku krajobrazowego z XVIII w. oraz zabudowań gospodarczych z ok. poł. XIX w. Po wojnie gospodarze przyjmowali w nim wielu znakomitych krakowian, m.in. Tadeusza Kantora i jego żonę - Marię Stangret. Oni to, zakupiwszy od Lipowskich grunt powyżej dworu, postanowili się tutaj z czasem przenieść i stworzyli archiwum pełniące także rolę muzeum. Ostatnimi właścicielami dworu byli Stefan i Anna Lipowscy. Dwór był jednym z 28 w Polsce, który pozostał w rękach prawowitych

właścicieli. Po ich śmierci wyposażenie dworu podzielono pomiędzy członków rodziny, a budynek pozostał opuszczony. Obecnie znajduje się w rękach prywatnych, wyremontowany.

Zespół dworsko-parkowy w Liplasie (rejestr zabytków: dwór, 2 stajnie, obora, mleczarnia, park, aleja dojazdowa, A-226 z 01.02.1971 i 30.06.1993 r.). W Liplasie znajdował się dwór z 1850 r., który został rozebrany pod koniec XX w. Obecnie na jego miejscu znajduje się nowy budynek nawiązujący do wyglądu dawnego dworu. Ze starego kompleksu zachowały się zaniedbany park, mur oraz zabudowania gospodarcze. Teren dworski wraz z zabudowaniami gospodarczymi przez lata zmieniał swojego właściciela. Mieściły się tam m.in. biura PGR, a także zakłady mleczarskie z Łapanowa. Sam Liplas był własnością rodziny Popławskich do 1945 r. W czasach świetności dworu z majątku tego płacono dziesięcinę snopową kościołowi w Niegowici. Znajdowały się tu także cztery stawy rybne.

Zespół dworsko-parkowy w Niegowici (rejestr zabytków: dwór, park, A-509 z 03.06.1985 r.). Murowany dwór pochodzi z początku XX w. Stanowi przykład budowli neoklasycznej z alkierzami, kolumnowym portykiem i łamanym dachem. Należał do rodziny Atanazego Benoe. Dwór otaczają zabudowania gospodarcze oraz pozostałości parku krajobrazowego z poł. XIX w. W 1914 r., kiedy dwór należał do rodziny Włodków, stacjonował tu sztab rosyjski dowodzący w przebiegu zaciętych walk o sąsiednią Łysą Górę. Po II wojnie światowej znacjonalizowany i przemieniony na PGR majątek popadł w całkowitą ruinę. Obiekt obecnie wyremontowany posiada nowego właściciela.

Zespół dworsko-parkowy w Niewiarowie. Z zespołu zachował się drewniany dwór z początku XIX w., przebudowany ok. 1960 r. oraz pozostałości muru bramnego wykonane z kamienia. Park dworski obecnie nie istnieje.

Zespół dworsko-parkowy w Wiatowicach. Zespół składa się z drewnianego dworu z 2 poł. XVIII w. oraz parku krajobrazowego z przełomu XVIII i XIX w. W dworze tym przebywał w 1794 r. Tadeusz Kościuszko. Przyjechał tu z Drezna by w sąsiedztwie Krakowa przygotowywać powstanie. Po otrzymaniu wiadomości o wyjściu z miasta armii rosyjskiej, Kościuszko udał się do Krakowa, gdzie ogłosił rozpoczęcie insurekcji. Wydarzenia te upamiętnia tablica na budynku.

Zespół dworsko-parkowy w Zagórzanach (rejestr zabytków: dwór, park, A-495 z 07.11.1984 r.).
Pierwszy zespół, drewniano - murowany, został wzniesiony w XVIII w., następnie przebudowany. Należące do niego: budynek gospodarczy, stodoła i park krajobrazowy pochodzą z przełomu XIX i XX w. Na drugi zespół składają się: dwór, park, obora i spichlerz, wszystkie z przełomu XIX i XX w. W XIX w. dwór zakupiła, pochodząca z Austrii rodzina Feillów. Na przełomie XIX/XX w. Rudolf Feill przebudował dwór wg projektu J. Nagórskiego, postawił murowany budynek gospodarczy, obszerną stodołę dworską, a także założył park krajobrazowy. Dwór został ponownie przebudowany w latach międzywojennych.

Zespół dworsko-parkowy w Woli Zręczyckiej (rejestr zabytków: dwór, ogród, kapliczka, A-666 z 24.11.1993 r.). W skład zespołu wchodzi: dwór, ogród oraz kapliczka. Dwór zbudowany przez rodzinę Feillów w latach 1876-1879. Budynek o konstrukcji zrębowej, z drewna modrzewiowego, narożniki z zamkami węgłowymi bez ostatków. Wejście do budynku prowadzi po stopniach z piaskowca, przez podcienie wsparte na czterech doryckich kolumnach, również wykonanych z piaskowca. Wchodzi się do dużej kwadratowej sieni, z której prowadzą drzwi do głównego pokoju z wyjściem na ogród. W stropie widoczne drewniane legary. Dawne wyposażenie dworu nie zachowało się. Dookoła dworu znajduje się niewielki park. W czasie II wojny światowej służył jako schronienie dla partyzantów. Od 1949 r. wraz z całym majątkiem przeszedł na własność państwa. W późniejszych latach stał się własnością Politechniki Krakowskiej. Obecnie jest w rękach prywatnych, znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej. Otaczający dwór park nawiązuje do założeń angielskich XIX w.

Zabytki techniki
Do interesujących zabytków techniki z terenu Gminy Gdów należą:

Zespół młyński w Gdowie. W jego skład wchodzi młyn oraz tartak. Pierwszy młyn w Gdowie, nad Rabą, został zbudowany w XV w. przez Jana I Wielopolskiego herbu Stary Koń. W poł. XIX w. Fihauzerowie dokonali znacznej przebudowy starego młyna. W latach międzywojennych, jak również podczas okupacji, właścicielem młyna był Stanisław Lelito. W czasie okupacji Stanisław Lelito, z pomocą kapitału niemieckiego, wybudował nowy wielki młyn. Murowany młyn wybudowano w 1943 r. Murowany, czterokondygnacyjny budynek. Wewnątrz murów, na całej wysokości, znajduje się ażurowa, drewniana konstrukcja, na której umieszczono wszystkie urządzenia. Młyn czerpał energię w sposób ekologiczny - dla jego potrzeb utworzono sztuczną odnogę rzeki Raby, zwaną Młynówką. Ilość wody napędzającej koło młyńskie regulował położony kilkaset metrów wyżej betonowy jaz z metalowym przepustem, umieszczonym poniżej tafli wody. Obecnie młyn jest nieczynny i opuszczony, a koryto "Młynówki" stoi suche.

Młyn wodny w Pierzchowie. Znajduje się we wschodniej części wsi (zwanej Pierzchowcem), nad Młynówką, niewielką, sztucznie utworzoną odnogą Królewskiego Potoku. Drewniany młyn wodny, pochodzący z połowy XIX w. Pierwotnie młyn stał na grubych palach wbitych w wodę młynówki. Z oryginalnego młyna pozostał do dziś jeden pal oraz szkielet drewnianych ścian o konstrukcji słupowo - ramowej, wzmocnionej zastrzałami. Wewnątrz znajdują się, nieużywane już, wielkie drewniane tryby przenoszące obroty koła młyńskiego. Pozostałe elementy są młodsze. Betonowy fundament, zastępujący pale, powstał w 1936 r. Odnowiona więźba dachowa, w 1956 r. została przykryta dachówką. Również większość maszyn pochodzi z połowy XX w. Obecnie młyn nadal jest użytkowany, mieli otręby i ospę dla zwierząt gospodarskich.

Zespół młyna w Podolanach. Zespół obejmująca dwa młyny oraz tartak, drewniany z 1937 r., murowaną prądnicę do młyna z 1900 r., dom drewniany z przeł. XIX/XX w., murowaną stajnię ze spichlerzem z 1934 r. oraz drewnianą stodołę z 1942 r. Pierwszy z dwóch młynów, drewniany młyn wodny o murowanych ścianach szczytowych został zbudowany w 1924 r. oraz rozbudowany w 1932 r. W czasach PRL-u uległ modernizacji i otrzymał napęd elektryczny. Drugi mniejszy, drewniany, również wodny, od wielu lat nieużytkowany, został zbudowany w latach 1932-33.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Obiekty tego typu są rozpowszechnionym elementem krajobrazu nie tylko tego regionu, ale i przeważającej części kraju. Ich ustawianie wiązało się z lokalną tradycją oraz religijnym, duchowym doświadczeniem fundatorów katolickich. Powstawały na pamiątkę ważnych wydarzeń historycznych, sytuacji rodzinnych, z obawy przed chorobami czy wojnami. Miały charakter dziękczynny, suplikacyjny a nawet odstraszający. Najczęściej wybierano lokalizację w pobliżu świątyń, przy skrzyżowaniach, przy wjeździe do wsi przy mostach, a bardziej osobiste przed domami.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Gdów jest kilkanaście takich obiektów (11). Datowane są przeważnie na XIX w., murowane z cegły, bądź z piaskowca. Stanowią w większości własność prywatną. Występują m.in. kapliczki słupowe z figurami świętych na postumencie (Matka Boska, Jezus, św. Nepomucen) oraz kapliczki domkowe.

Budynki mieszkalne i gospodarcze

Obiekty mieszkalne Gminy Gdów ujęte w gminnej ewidencji zabytków w większości pochodzą z lat 20-tych, 30-tych XX w., występują również z 2 poł. lub końca XIX w. Najstarszy budynek mieszkalny pochodzi z 1783 r. (Bilczyce, dom nr 84). Są to przeważnie drewniane budynki (murowane występują nielicznie) o konstrukcji zrębowej, ściany szalowane lub glinobite, na podmurówce, zazwyczaj jednokondygnacyjne, na planie prostokąta, podpiwniczone, nakryte dachem dwuspadowym, naczułkowym, łamanym czy czterospadowym, niekiedy posiadają przeszkolony ganek od frontu. Budynki te prezentują różny stan zachowania i są najbardziej podatne na różnego rodzaju przekształcenia ze względu na brak świadomości właścicieli oraz problemy finansowe. Występuje wiele takich obiektów, które uległy przebudowom, w postaci wymiany stolarki okiennej, drzwiowej, połaci dachowej, ociepleniu czy otynkowaniu, a także wszelkiego rodzaju dobudówkom.

Do budynków gospodarczych z terenu Gminy włączonych do ewidencji zabytków należą m.in. kuźnie, stodoły, murowane i drewniane spichlerze oraz obory.

Duża cześć budynków drewnianych mieszkalnych i gospodarczych na przestrzeni ostatnich lat został rozebrana lub uległa zniszczeniu.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

W myśl Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek archeologiczny to „zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem". W myśl cytowanej ustawy wszystkie zabytki archeologiczne podlegają ochronie i opiece bez względu na stan ich zachowania. Jako szczególnie cenne wyróżnia się pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W celu ochrony zabytków archeologicznych, na obszarach ich występowania, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi/pracami budowlanymi, wymagane jest pozwolenie na prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków - przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie zawsze będzie on odpowiadać dokładnemu zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Obiekty archeologiczne mogą zalegać także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Na terenie Gminy Gdów znajduje się 320 stanowisk archeologicznych[4]. Spośród nich 16 wpisanych jest do rejestru zabytków. Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana "powierzchniowo" podczas dużego projektu realizowanego już od końca lat 70-tych XX w., jest to Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Obszar gminy znajduje się na ośmiu obszarach AZP: 104-59, 105-58, 105-59, 105-60, 106-58, 106-59, 106-60, 107-59.

Spis stanowisk archeologicznych Gminy Gdów znajduje się na końcu opracowania - Aneks nr 2.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Gdów funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (ustalenia zawarte w MPZP zostały omówione na s. 25-68 niniejszego opracowania).

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis

[4] informacje o stanowiskach archeologicznych Gminy Gdów znajdują się w miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego oraz w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Gminy Gdów.

zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (*art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (*art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*).

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zabytki nieruchome na terenie Gminy Gdów wpisane do rejestru zabytków[5]:

1. Bilczyce - zespół dworski: dwór, park, A-353 z 26.02.1972 **[A-634/M].**
2. Cichawa - zespół dworski: dwór, 3 budynki gospodarcze, park ze stawem i terenem d. sadu, A-490 z 5.10.1984 **[A-592/M].**
3. Cichawa - cmentarz z I wojny światowej, A-720 z 30.06.1997 **[A-415/M].**
4. Fałkowice - dwór, A-665 z 8.11.1993 **[A-447/M].**
5. Fałkowice - park dworski, A-191 z 4.10.1966 **[A-447/M].**
6. Fałkowice - spichlerz dworski, A-670 z 14.12.1993 **[A-447/M].**
7. Fałkowice - byłe stawy dworskie,A-53/Mz 10.04.2006.
8. Gdów - kościół par. p.w. Narodzenia NMP, A-710 z 10.12.1947 **[A-382/M].**
9. Gdów - zespół dworski: dwór, park, A-461 z 31.12.1980 **[A-621/M].**
10. Hucisko - zespół dworski: dwór, park, A-606 z 12.08.1989 **[A-499/M].**

[5] na podstawie wykazu obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego (stan na lipiec 2021 r.) - https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/

11. Niegowić - dzwonnica kościelna, A-107 z 09.04.1960 **[A-662/M].**

12. Niegowić - zespół dworski: dwór, park, A-509 z 03.06.1985 **[A-564/M].**

13. Zagórzany - zespół dworski: dwór, park, A-495 z 07.11.1984 **[A-597/M].**

14. Liplas - zespół dworski: dwór, 2 stajnie, obora, mleczarnia, park, aleja dojazdowa, A-226 z 01.02.1971 i 30.06.1993 **[A-653/M]**.

15. Zręczyce (d. Wola Zręczycka) gm. Gdów - zespół dworski: dwór, ogród, kapliczka, A-666 z 24.11.1993 **[A-448/M].**

5.3.2 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Stanowiska archeologiczne na terenie Gminy Gdów wpisane do rejestru zabytków:

1. Cichawa - stanowisko archeologiczne nr 2 (osada neolityczna; ślad osadnictwa z późnego okresu lateńskiego; osada z okresu wczesnego średniowiecza; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 947 (nr porz. 1156).**

2. Krakuszowice - stanowisko archeologiczne nr 1 (grodzisko (?) z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa związany prawdopodobnie z domniemanym grodziskiem, wczesne/późne średniowiecze (XII – XIV w.) **rejestr zabytków nr A 336 (1001) z 1937 r.**

3. Krakuszowice - stanowisko archeologiczne nr 2 (osada neolityczna; ślad osadnictwa oraz osada z późnego okresu wpływów rzymskich) **rejestr zabytków dec. nr 952 (nr porz. 1161).**

4. Krakuszowice - stanowisko archeologiczne nr 3 (osada neolityczna; osada z późnej fazy wczesnego średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 953 (nr porz. 1162).**

5. Krakuszowice - stanowisko archeologiczne nr 4 (ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z późnego okresu wpływów rzymskich) **rejestr zabytków dec. nr 951 (nr porz. 1160).**

6. Szczytniki - stanowisko archeologiczne nr 1 (ślad osadnictwa z okresu neolitu; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 950 (nr porz. 1159).**

7. Szczytniki - stanowisko archeologiczne nr 5 (osady z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z wczesnego średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 949 (nr porz. 1158).**

8. Szczytniki - stanowisko archeologiczne nr 6 (ślad osadnictwa z epoki neolitu; osada z późnego okresu lateńskiego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 948 (nr porz. 1157).**

9. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 1 (cmentarzysko kurhanowe z epoki neolitu i z okresu wczesnego średniowiecza; ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza osada z epoki neolitu; ślady osadnictwa kultury ceramiki wstęgowej rytej; osada z okresu kultury lendzielskiej; osada z późnej epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza; osada prahistoryczna; ślad osadnictwa i osada z okresu kultury łużyckiej) **rejestr zabytków dec. nr 942 (nr porz. 1151).**

10. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 2 (osady z epoki neolitu; osada z epoki kultury łużyckiej; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej) **rejestr zabytków dec. nr 844 (nr porz. 1053).**

11. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 3 (osada z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego; osada z okresu wczesnego i późnego średniowiecza; ślad osadnictwa prahistorycznego; osada wczesnośredniowieczna (XI – XIII w.); osada z okresu późnego średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 944 (nr porz. 1153).**

12. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 4 (ślad osadnictwa neolitycznego; osada z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; osada prahistoryczna; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.) **rejestr zabytków dec. nr 946 (nr porz. 1155).**

13. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 5 (osady neolityczne; ślad osadnictwa z epoki kamienia) **rejestr zabytków dec. nr 941 (nr porz. 1150).**

14. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 6 (ślady osadnictwa neolitycznego; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich) **rejestr zabytków dec. nr 945 (nr porz. 1154).**

15. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 7 (osada neolityczna; osady z okresu wpływów rzymskich) **rejestr zabytków dec. nr 940 (nr porz. 1149).**

16. Wiatowice - stanowisko archeologiczne nr 11 (osady neolityczne; osady z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza) **rejestr zabytków dec. nr 943 (nr porz. 1152).**

5.3.3 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ze względu na przepisy ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej, a także ze względu na kodeks etyczny, nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez miedzy innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych miedzy innymi w gminnej ewidencji zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Gdów zawiera 169 zabytków nieruchomych. Została opracowana w 2012 r. Kilka budynków zostało skreślonych z ewidencji:

- Gdów, dom nr 8 z ok. 1900 r.
- Gdów, dom nr 11 z przełomu XIX/XX w.
- Gózd, stodoła z 11 z pocz. XX w.
- Hucisko, stodoła dworska z zespołu dworskiego z poł. XIX w.

Spis zabytków nieruchomych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gdów przedstawia Aneks 1 na końcu opracowania.

5.4.1. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Gdów;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Gdów.

Gmina Gdów jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 16 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 1 obiektu wpisanego do rejestru zabytków (cmentarz wojenny w Cichawie). Lista zabytków została podana poniżej:

1. Bilczyce - Szkoła (bud nr 92), dz. nr 303, w wykazie GEZ pod nr 4
2. Cichawa - Cmentarz wojenny , dz nr 7, w wykazie GEZ pod nr 14
3. Fałkowice - Szkoła, dz nr 197/1, w wykazie GEZ pod nr 21
4. Gdów - Kapliczka przydrożna , dz nr 1809/1 (przeniesiono z dz nr 1827), w wykazie GEZ pod nr 55
5. Klęczana - Szkoła, dz nr 94/4, w wykazie GEZ pod nr 64
6. Marszowice - Szkoła, dz nr 602, w wykazie GEZ pod nr 91
7. Pierzchów - Pomnik Jana Henryka Dąbrowskiego , dz nr 766/3, w wykazie GEZ po nr 119
8. Szczytniki - Dawna szkoła (bud nr 160), dz nr 180, w wykazie GEZ pod nr 132
9. Szczytniki - Kapliczka , dz nr 201, wykazie GEZ pod nr 134
10. Wiatowice - Szkoła, , dz nr 817, w wykazie GEZ pod nr 138
11. Wiatowice - Kapliczka, dz nr 531 ,w wykazie GEZ pod nr 141
12. Winiary - Szkoła (bud nr 100) , dz nr 306, w wykazie GEZ pod nr 144
13. Zagórzany - Dwór nr 2, dz nr 205/4, w wykazie GEZ pod nr 151
14. Zborczyce - Dawna szkoła (bud, nr 62), dz nr 170, w wykazie GEZ pod nr 159
15. Zręczyce - Dawna szkoła (bud nr 65), dz nr 472/1 w wykazie GEZ pod nr 165
16. Zręczyce - Kapliczka , dz nr 805, w wykazie GEZ pod nr 169

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

5.5 Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Izbę Regionalna w Niegowici. Mieści się ona w centrum miejscowości (obok remizy OSP). Składa się ona z trzech części. W pierwszej sali została odtworzona replika pokoju, w którym w latach

1948 -1949 mieszkał ks. Karol Wojtyła. Znajdują się tam również pamiątki z nim związane, w tym oryginalne dokumenty ze studiów, fotografie z pielgrzymek i spotkań z papieżem, wycinki z gazet, znaczki pocztowe i wiele innych. Kolejne pomieszczenie poświęcone jest lokalnym organizacjom i ich pracy. Natomiast w ostatniej sali można obejrzeć stare, zabytkowe przedmiotu codziennego użytku. Najstarsze eksponaty zgromadzone w Izbie pochodzą najprawdopodobniej już z końca XIX w.

5.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz kształtowania współczesnego środowiska kulturowego na terenie gminy Gdów prowadzi Centrum Kultury w Gdowie, przy ul. Krakowskiej 398. Centrum powstało w styczniu 2009 r. w wyniku podziału Gminnego Ośrodka Kultury i Biblioteki i jest kontynuatorem wieloletniej działalności GOKIB.

Swoje cele statutowe Centrum Kultury realizuje poprzez:

- ✓ organizację imprez artystycznych i rozrywkowych,
- ✓ inicjowanie i pomoc zespołowym formom twórczości i uczestnictwa w kulturze,
- ✓ organizację targów, przeglądów, wystaw, koncertów, konkursów, spektakli i innych przedsięwzięć popularyzujących dorobek kulturalny,
- ✓ organizacje i prowadzenie zespołowych form edukacji kulturalnej i wychowania przez sztukę, a w szczególności w formie ognisk, teatrzyków, zespołów artystycznych i kół zainteresowań,
- ✓ wspieranie imprez i amatorskiego ruchu artystycznego kół gospodyń wiejskich i ochotniczych straży pożarnych,
- ✓ wspieranie i promocję rodzimego rękodzieła, sztuki i folkloru,
- ✓ dbałość o miejsca i pomniki pamięci narodowej, w tym organizacja rocznic i zapewnienie ich należytej oprawy,
- ✓ wdrażanie innowacyjnych form działalności kulturalnej w środowisku lokalnym,
- ✓ prowadzenie impresariatu artystycznego i usług z zakresu imprez kulturalnych i artystycznych,
- ✓ współpraca z placówkami oświatowo wychowawczymi gminy w zakresie rozwoju kultury,
- ✓ promocje działalności kulturalnej poza gminą oraz współpraca w tym zakresie z instytucjami poza gminnymi,
- ✓ prowadzenie punktu informacji kulturalno-artystycznej,
- ✓ współdziałanie z instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie Gminy Gdów w zakresie planowania i realizacji zadań kulturalnych i turystycznych,
- ✓ współpraca z innymi samorządami, w tym z zagranicy w celu wymiany kulturalnej i rozwoju aktywności kulturalnej społeczeństw lokalnych,
- ✓ pomoc w realizacji projektów aktywizujących i integrujących społeczność lokalną w zakresie kultury i turystyki,
- ✓ pozyskiwanie środków (dotacji) z kraju oraz z zagranicy na realizację projektów z dziedziny kultury, sztuki oraz turystyki,

- ✓ prowadzenie ogólnopolskiej i międzynarodowej wymiany kulturalnej w oparciu o podpisanie umowy, podejmowanie innych działań z zakresu kultury, sztuki, działalności informacyjnej i promocyjnej wynikających z potrzeb środowiska lokalnego.

Do corocznych wydarzeń organizowanych przez Centrum Kultury w Gdowie należą: Spotkanie Noworoczne, Koncert z okazji Dnia Kobiet, Festiwal Artystyczny Młodzieży Ck-art., Dzień Dziecka, Dni Zdrowia i Sportu, Święto Ziemi Gdowskiej, Wieczornica z okazji Święta Niepodległości, Festiwal Piosenek Andrzeja Zielińskiego, Wernisaże artystyczne, Ferie i Wakacje z CK, Rodzinny Bal Karnawałowy, teatrzyki dla dzieci i spotkanie z Mikołajem.

Na terenie gminy aktywnie działają, pielęgnując zwyczaje oraz tradycje Koła Gospodyń Wiejskich (spośród 29 wsi gminy Gdów w 25 działają KGW), Kapela Regionalna Gdowianie, Dziecięcy zespół folklorystyczny "Mali Gdowianie", chór mieszany "Tuttle le Corde", chór uniwersytecki "Serenada", Zespół Tańca i Śpiewu "Małe Zręczyce" oraz Kapela Zręczycka, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Gdowskiej, Stowarzyszenie Historia i Tradycja. Za szerzenie kultury na terenie gminy odpowiadają także Gminna Biblioteka Publiczna w Gdowie. Sieć bibliotek w Gminie tworzą Biblioteka w Gdowie i Filia Biblioteczna w Niegowici.

Wybitnymi postaciami związanymi z Gminą Gdów są: gen. Jan Henryk Dąbrowski urodzony w Pierzchowie, twórca Legionów Polskich we Włoszech; Tadeusz Kantor, malarz i reżyser wraz z żoną, malarką Marią Stangret Kantor, którzy w Huciskuwybudowali Dom Twórczości; ks. Karol Wojtyła, który w parafii w Niegowici odbywał pierwszą posługę duszpasterską w latach 1948-1949).

5.7 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zabytkami o najważniejszym znaczeniu dla Gminy Gdów są obiekty wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dużą wartość posiadają także obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków (szczegółowy opis zabytków z terenu gminy znajduje się w rozdziale 5.2.3 na s. 71-75 niniejszego opracowania).

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

6.1 Analiza Szans i zagrożeń

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Gdów w zakresie ochrony zabytków.

MOCNE STRONY
• Liczne zabytki na terenie gminy, m.in. zespoły dworsko-parkowe, cmentarze parafialne oraz cmentarze wojenne (nr 333, 335, 375). • Zabytki Gminy położone na Szlaku Architektury Drewnianej w Małopolsce (dwór Felliów w Woli Zręczyckiej). • Położenie geograficzne, w Dolinie Raby. • Korzystne położenie komunikacyjnie: niewielka odległość od Krakowa (30 km),Wieliczki (15 km), Bochni (16 km), Myślenic (24 km), Dobczyc (10 km). • Opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego. • Dobry stan zachowania zabytków na terenie gminy. • Bogata oferta Centrum Kultury w Gdowie. • Wydana przez Gminę monografia - "Gmina Gdów od średniowiecza do współczesności" autora Włodzimierza Chorązkiego. • Działająca Izba Regionalna w Niegowici. • Aktywna działalność kół gospodyń wiejskich, zespołów ludowych oraz stowarzyszeń. • Podejmowanie działań dotyczących promocji regionu, rozwoju turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. • Liczne piesze oraz rowerowe szlaki turystyczne przebiegające przez teren gminy (m.in. Szlak Widokowy, Szlak Kulinarny, Szlak Kulturowy, Szlak Żeleńskich, Szlak papieski).
SŁABE STRONY
• Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych. • Degradacja elementów historycznych układów przestrzennych przez lokalizację nowej zabudowy. • Niewystarczająca ilość środków w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. • Zanikanie tradycyjnej architektury, sztuki i form budowlanych, • Brak lub niedostateczna wiedza o prawach i obowiązkach właścicieli obiektu zabytkowego w zakresie prac budowlanych. • Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych i związany z tym brak fachowych opracowań. • Zła sytuacja finansowa wielu właścicieli obiektów zabytkowych. • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.
SZANSE
• Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego. • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków. • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace

konserwatorskie zabytków.

- Szersza promocja walorów kulturowych Gminy.
- Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne.
- Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby.
- Rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym.
- Szeroka promocja walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego Gminy.
- Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy.
- Przeznaczanie środków z budżetu Gminy i pozyskiwanie dotacji na konserwację zabytków.
- Podtrzymywanie tradycji, obrzędowości ludowej i ochrona ginących zawodów.
- Systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy, w tym GEZ.
- Archeologiczne badania na terenach realizowanych lub przewidzianych do inwestycji.

ZAGROŻENIA

- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację.
- Niedostateczne środki na renowację zabytkowych obiektów.
- Stosowanie nowoczesnych materiałów, technologii lub kolorystyk niedostosowanych do historycznego charakteru zabudowy.
- Skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne.
- Brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych.
- Niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych.
- Pogarszanie się stanu technicznego zabytków.
- Bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych.
- Akty wandalizmu.
- Występowanie zagrożeń zewnętrznych: pożary, powodzie.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Gdów. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: ***"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy".***

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów na lata 2022-2025.

PRIORYTET I OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	**Zadania:**
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	➢ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. ➢ Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością gminy: ✓ przegląd stanu technicznego obiektów, ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja, ✓ opracowanie planu remontów. ➢ Podejmowanie starań o uzyskanie środków finansowych na rewaloryzację

	zabytków będących własnością gminy pochodzących ze środków unijnych i budżetu państwa. ➢ Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych. ➢ Przebudowa lub adaptacja zdegradowanych budynków lub obiektów celem przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych lub rekreacyjnych, i innych. ➢ Prowadzenie prac związanych z bieżącą pielęgnacją zieleni oraz utrzymania porządku i czystości na cmentarzach parafialnych z I wojny światowej. ➢ Ochrona stanowisk archeologicznych poprzez zachowanie w stanie istniejącym z zakazem ingerencji mechanicznej w ich strukturę. Obowiązek ochrony odkrytych przypadkowo znalezisk, zabezpieczenia ich i powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o dokonanych odkryciach. ➢ Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego, przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w ewidencji gminnej (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków) we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	➢ Wykorzystanie walorów zabytkowych, kulturowych i przyrodniczych w materiałach promocyjnych jako czynnika wpływającego na rozwój gminy. ➢ Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych gminy oraz jej walorach turystycznych na stronie internetowej oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu. ➢ Tworzenie i promowanie szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych, rowerowych, których atrakcją są obiekty zabytkowe. ➢ Opracowanie zintegrowanej bazy danych o elementach dziedzictwa kulturowego gminy i umieszczenie informacji o niej na wszystkich oficjalnych stronach internetowych Urzędu Gminy Gdów. ➢ Oznakowanie zabytków wraz z podaniem podstawowych informacji historycznych o obiektach, określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, w tym poprzez zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ➢ Poprawa dostępności do poszczególnych obiektów zabytkowych poprzez udostępnienie obiektów dla zwiedzających w ścisłej współpracy z właścicielami obiektów (parafiami).
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	➢ Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną. ➢ Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną oraz utrzymanie na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów. ➢ Podnoszenie poziomu wyszkolenia pracowników Urzędu Gminy zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń.

PRIORYTET II: OCHRONA ZABYTKÓW, DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	**Zadania:**
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	➢ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. ➢ Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdanie z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), ✓ zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Gminy. ➢ Walka z samowolami budowlanymi. ➢ Promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego.
Ochrona dziedzictwa archeologicznego	➢ Popularyzowanie informacji o zabytkach archeologicznych. ➢ Promowanie wiedzy historycznej o regionie. ➢ Opracowanie folderów turystycznych zawierających informacje o dziedzictwie archeologicznym występującym na terenie gminy zawierającego krótkie charakterystyki poszczególnych obiektów. ➢ Przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych poprzez kontrolę przestrzegania przez organy wydające pozwolenia budowlane stosowania zapisów nakładających na inwestora obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych. ➢ Współpracę z Urzędem konserwatorskim w zakresie kreowania polityki konserwatorskiej dotyczącej dziedzictwa archeologicznego. ➢ Planowanie strategiczne uwzględniające potrzeby ochrony dziedzictwa archeologicznego (zwłaszcza przy planowaniu inwestycji strategicznych mających wpływ na środowisko kulturowe).
Priorytet III: **PROMOCJA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO**	
Kierunki działań:	**Zadania:**
Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie	➢ Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy. ➢ Współpraca z właścicielami i użytkownikami cenniejszych obiektów zabytkowych celem ułatwienia dostępu zwiedzającym, zwłaszcza w sezonie

kulturowym gminy	turystycznym. ➢ Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków. ➢ Prezentacja wystaw stałych i czasowych dokumentujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej. ➢ Publikowanie materiałów związanych z dziejami gminy. ➢ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy. ➢ Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki itp. ➢ Stworzenie „vademecum" poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych dotyczącego prac i obowiązków. ➢ Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych. ➢ Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy. ➢ Popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo, poprzez prezentowanie przeprowadzonych konserwacji, remontów, rekonstrukcji itp. ➢ Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji, ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego. ➢ Oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków- znakiem: obiekt chroniony prawnie we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Wieliczce. ➢ Dalszy rozwój oraz wyznaczenie szlaków turystycznych (rowerowych, pieszych, konnych, samochodowych) wzdłuż najważniejszych zabytków gminy oraz miejsc ważnych z uwagi na historię i tradycję regionu, np. szlak zabytków techniki.
Rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	➢ Bieżący monitoring i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. ➢ Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne zabytków planowanych do remontu, opracowanie katalogu typowej zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego).

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów jest Wójt gminy. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne - wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach,

- instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich,

- instrumenty kontrolne - aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;

- instrumenty koordynacji - realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;

- instrumenty społeczne - działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Gdów będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta gminy, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (świetlice wiejskie, biblioteki),
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami dla Gminy będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Szczególnie ochronie zabytków poświęcone są programy operacyjne uruchomione przez **Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego** (www.mkidn.gov.pl), pozwalające na uzyskanie dofinansowania na realizację zadań publicznych z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Programy z zakresu dziedzictwa kulturowego z następującymi priorytetami:
   - ochrona zabytków, którego celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane przez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne,
   - kolekcje muzealne, którego celem jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej,
   - wspieranie działań muzealnych,
   - kultura ludowa i tradycyjna,
   - ochrona zabytków archeologicznych,
   - ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
   - Miejsca Pamięci Narodowej za granicą,
   - badanie polskich start wojennych,
   - wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci,
   - wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju.
2. Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego", którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na pokrycie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o dofinansowanie w ramach programów europejskich.
3. Inne programy, w których mogą się mieścić cele związane z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego, jak program „Kultura cyfrowa" itd.

Wojewódzki Konserwator Zabytków

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art.71-83a). Przede wszystkim dotacje przyznawane przez urzędy konserwatorskie mogą być udzielane na prace planowane do wykonania lub jako refundacje poniesionych wcześniej nakładów. Wnioski do wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace planowane składa się do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja. W przypadku refundacji – wniosek składa się do 30 czerwca – roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Ilość i wysokość udzielanych dotacji zależy od ilości zgłoszonych wniosków i wartości środków posiadanych w budżecie przez WKZ na ten cel. Zwykle dotacje nie przekraczają 50 % wartości całości prac, choć istnieje możliwość dofinansowania prac do 100% wartości zadania, jednak pod ściśle określonymi warunkami, dotyczącymi przede

wszystkim stanu zachowania zabytku i jego szczególnej wartości lub też skomplikowanych pod względem technologicznym prac lub robót.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (www.mswia.gov.pl):

Program Razem bezpieczniej związany w dofinansowaniem zadań z zakresu poprawy bezpieczeństwa i zabezpieczenia obiektów zabytkowych (systemy p. pożarowe i p. włamaniowe) adresowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, kościołów i związków wyznaniowych.

Fundusz Kościelny przeznaczony m.in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, tylko na podstawowe prace zabezpieczające sam obiekt (remonty dachów, elewacji, osuszanie i odgrzybianie, remonty instalacji itp.) – bez otoczenia, wystroju i obiektów towarzyszących. Podmiotami uprawnionymi do otrzymania dotacji są osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych.

Fundusze europejskie

Strony www.funduszeeuropejskie.gov.pl i www.interreg-central.eu dostarczają aktualnych informacji na temat europejskich funduszy strukturalnych i działających w ich ramach programów.

Należy zaznaczyć, że okres programowania na lata 2014 – 2020 dobiega końca, większość środków jest już rozdysponowana a projekty są wykonane lub w trakcie realizacji. Program opieki nad zabytkami będzie realizowany w ramach nowej perspektywy finansowej. Brak jest szczegółów dotyczących możliwości finansowania dziedzictwa kulturowego ze środków Unii Europejskiej z perspektywy programowej na lata 2021 - 2027. Na chwilę obecną dostępne jest Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, COM (2018) 372 określa: cele szczegółowe i zakres interwencji obu funduszy, tak aby wsparcie inwestycyjne było zgodne z celami Unii Europejskiej w zakresie tej polityki spójności i zrównoważonego rozwoju, wymogi dotyczące koncentracji tematycznej oraz inwestycji w zakresie rozwoju terytorialnego. Rozporządzenie obejmuje wyłączenia dotyczące zakresu interwencji, zasady koncentracji tematycznej oraz instrumenty wymiaru terytorialnego, w tym zrównoważony rozwój obszarów miejskich.

Obecnie wiadomo, że wsparcie kultury i ochrony zabytków w perspektywie finansowej 2021 - 2027 będzie możliwe w ramach Celu Polityki 5 Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych.

Wszystkie inwestycje realizowane w Celu Polityki 5 muszą być wdrażane poprzez instrumenty terytorialne, wskazane w art. 22 projektu rozporządzenia ogólnego (zintegrowane inwestycje terytorialne - ZIT, rozwój lokalny kierowany przez społeczność – RLKS, inne narzędzia terytorialne).

Cel Polityki 5 będzie wdrażany poprzez realizację projektów wynikających ze strategii terytorialnych obejmujących swoim zakresem cele szczegółowe i rodzaje interwencji, m. in. takie jak:

- ✓ ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru,
- ✓ rozwój obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, jak też opartych o właściwości uzdrowiskowe i walory kulturowe stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej, m.in. na potrzeby rozwoju sektora turystyki, ekoturystyki czy srebrnej gospodarki.

Kluczowym aspektem realizacji tych działań będzie partycypacja społeczna podczas przygotowania i wdrażania dokumentów strategicznych niezbędnych dla wdrażania Celu Polityki 5, co ma przyczynić się do aktywizacji lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wzmacniania poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej na rzecz rozwoju lokalnego. Cel Polityki 5 będzie finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Oprócz europejskich funduszy strukturalnych, istnieje możliwość skorzystania z dotacji **Norweskiego Mechanizmu Finansowego** oraz **Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego** (informacje dostępne na stronie www.eog.gov.pl), które od lat aktywnie wspierają działania z zakresu ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz infrastruktury kultury.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej - możliwe jest dofinansowanie prac konserwatorskich przy zabytkowych układach parkowych, parkowo-wodnych i ogrodowych w ramach programu Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej. Beneficjenci to jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, parki krajobrazowe i ich zespoły, uczelnie wyższe; organizacje pozarządowe, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego i jednostki organizacyjne PGL Lasy Państwowe; podmioty będące właścicielem lub zarządcą zabytkowych parków i ogrodów.

Środki samorządowe z budżetu województwa małopolskiego i powiatu wielickiego. Ze środków województwa i powiatu mogą być udzielane dotacje celowe na realizację zadań związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytkach, znajdujących się na obszarze województwa (powiatu) małopolskiego, posiadających istotne znaczenie kulturowe zgodne z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Samorządy w corocznym ogłoszeniu podają wysokość środków finansowych przeznaczonych na dotacje, terminy składania wniosków oraz sposób ich rozpatrzenia.

Wsparcie finansowe zadań z zakresu edukacji dziedzictwa kulturowego realizowane jest przez program Narodowego Instytutu Dziedzictwa pn. **„Wspólnie dla dziedzictwa”.** Jest to program adresowany do organizacji pozarządowych, a jego zadaniem jest wsparcie działań dotyczących identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego. Minimalna kwota dofinansowania w roku 2020 wynosi 5 tysięcy złotych, zaś maksymalna kwota to 80.000 zł. W ramach programu przewidziano możliwość realizacji zadań przy następujących działaniach:

a) prace porządkowe przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub włączonych do ewidencji zabytków i w ich otoczeniu, prowadzące do zabezpieczania, utrwalenia, uczytelnienia oraz zachowania substancji i wartości zabytku,

b) działania przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), prowadzące do rozpoznania, utrwalenia oraz zachowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości,

c) działania zmierzające do wzmacniania praktyk społeczno-kulturowych, tradycji, w tym tradycji rękodzielniczych i związanych z przekazami ustnymi, upowszechniania umiejętności, w tym umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, umożliwiające zachowanie zabytków i ich wartości,

d) działania edukacyjne oraz popularyzujące dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne) i wiedzę na jego temat lub na temat jego wartości, prowadzące do zwiększenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa i wzmacniania społecznej woli zachowania dziedzictwa i korzystania z jego wartości.

Więcej informacji na stronie: http://wolontariat.nid.pl.

Źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być również **środki pozyskane od firm, fundacji, stowarzyszeń lub osób prywatnych.**

ANEKS 1. Wykaz obiektów nieruchomych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Gdów.

L.p.	Miejscowość	Nr	Obiekt	Lokalizacja	Nr ewid dz	Datowanie	Uwagi
1	Bilczyce	1	Zespół dworski: Dwór		161/1	XIX w.	
2	Bilczyce	1	Zabudowania gospodarcze dworu: Obora dworska		161/1	XIX w.	
3	Bilczyce	1	Zabudowania gospodarcze dworu: Stodoła dworska II		700	koniec XIX w.	
4	Bilczyce	92	Szkoła		303	ok. 1914 r.	
5	Bilczyce	46	Dom		318	pocz. XX w.	
6	Bilczyce	84	Dom		185/1	1783 r.	
7	Cichawa	1	Zespół dworski: Dwór		294/3	1935 r.	
8	Cichawa	1	Zespół dworski: Park dworski		294/3	pocz. XX w.	
9	Cichawa	1	Zespół dworski: Chlewnia		294/3	1935 r.	
10	Cichawa	1	Zespół dworski: Spichlerz		294/3	1935 r.	
11	Cichawa	1	Zespół dworski: Obora		294/3	1935 r.	
12	Cichawa	1	Zespół dworski: Stodoła		294/3	1935 r.	
13	Cichawa		Kapliczka przydrożna (Matka Boska z Dzieciątkiem)	obok domu nr 16	477	koniec XIX w.	
14	Cichawa		Cmentarz wojenny	w terenach rolnych, na lekkim wzniesieniu, po wschodniej stronie drogi relacji Niegowić-Brzezie	7	1914 r.	
15	Czyżów	15	Dom		248/1	ok. 1934 r.	
16	Fałkowice	1	Zespół dworski: Dwór		364/1	przełom XIX/XX w.	
17	Fałkowice	1	Zespół dworski: Spichlerz		364/1	przełom XIX/XX w.	
18	Fałkowice	1	Zespół dworski: Czworak folwarczny (oficyna)		344/1	przełom XIX/XX w.	
19	Fałkowice	1	Zespół dworski: Park dworski		364/1, 365/1	pocz. XIX w.	
20	Fałkowice	1	Zespół dworski: Stawy dworskie		366	XIX w.	
21	Fałkowice		Szkoła		197/2	1911 r.	
22	Fałkowice	24	Dom		199	pocz. XX w.	
23	Gdów		Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny		1223	XIII w., XIV w., 1790 r., XIX w.	
24	Gdów	38	Plebania "Wikaryjka"		121/5	pocz. XX w.	
25	Gdów		Kapliczka	kapliczka w ogrodzeniu Kościoła	1223	XIX w.	
26	Gdów	1	Zespół dworski: Dwór		1516/67	1854 r.	
27	Gdów	1	Zespół dworski: Park dworski		1516/67	koniec XIX w.	
28	Gdów	207	Dom Katolicki "Zorza"		1222	ok. 1930 r.	
29	Gdów	5	Dom		613	1922 r.	
~~30~~	~~Gdów~~	~~8~~	~~Dom~~	-	~~592~~	~~ok. 1900 r.~~	Usunięty z GEZ RD.5181.23.2020.Atu

31	Gdów	9	Stodoła		606	pocz. XX w.	
~~32~~	~~Gdów~~	~~11~~	~~Dom~~	-	~~859~~	~~przełom XIX/XX w.~~	Usunięty z GEZ DEC.WKZ.2018
~~33~~	~~Gdów~~	~~11~~	~~Stodoła~~	-	~~860~~	~~pocz. XX w.~~	Usunięty z GEZ Decyzja Starosty
34	Gdów	25	Dom		982/1	ok. 1920 r.	
35	Gdów	28	Spichlerz		841/7	1932 r.	
36	Gdów	994	Zespół młynarski dawny nr 50: Młyn		1744/1	po 1920 r.	
37	Gdów		Zespół młynarski dawny nr 50: Tartak		1649/3	po 1920 r.	
38	Gdów	57	Dom		1224	koniec XIX w.	
39	Gdów	69	Dom		812/1	poł. XIX w.	
40	Gdów	111	Dom		838	II poł. XIX w.	
41	Gdów	139	Stodoła		1285/4	ok. 1930 r.	
42	Gdów	154	Dom		1331	ok. 1890 r.	
43	Gdów	162	Dworek		373/4	przełom XIX/XX w.	
44	Gdów	182	Dom		810/1	II poł. XIX w.	
45	Gdów	194	Dom		1333/1	pocz. XX w.	
46	Gdów	194	Stodoła		1333/1	pocz. XX w.	
47	Gdów	238	Dom		1458/11	1918 r.	
48	Gdów	244	Dom		1014/1	II poł. XIX w.	
49	Gdów	281	Spichlerz		598	koniec XIX w.	
50	Gdów	323	Dom / d. Ośrodek zdrowia		818	II poł. XIX w.	
51	Gdów	325	Dom		399/2	1935 r.	
52	Gdów		Pomnik ku czci Bartosza Głowackiego	przy drodze na Myślenice (na wysokości dworu)	1516/58	1903 r.	
53	Gdów		Kapliczka przydrożna św. Nepomucena	przy moście na Rabie	1216/1	1868 r.	
54	Gdów		Kapliczka przydrożna	przy drodze na Wieliczkę	736/1	1864 r.	
55	Gdów		Kapliczka przydrożna	przy drodze na Łapanów (przy skręcie na Dłużyzny)	1827	1876 r.	
56	Gdów		Cmentarz parafialny	Na północ od centrum Gdowa, przy granicy administracyjnej z miejscowością Bilczyce w Gminie Gdów	637	pocz. XIX w.	
57	Hucisko	1	Zespół dworski: Dwór		48/1	1764 r.	
58	Hucisko	19	Zespół dworski: Oficyna dworska		48/7	ok. poł. XIX w.	
59	Hucisko		Zespół dworski: Oficyna dworska II		81/8	przełom XIX/XX w.	
60	Hucisko	1	Zespół dworski: Stajnia dworska		81/4	poł. XIX w.	

~~61~~	~~Hucisko~~	~~1~~	~~Zespół dworski: Stodoła dworska~~	-	~~48/12~~	~~poł. XIX w.~~	Usunięty z GEZ RD.5181.22.2020.At2 09.04.2002 r.
62	Hucisko	1	Zespół dworski: Wiata dworska		48/9	poł. XIX w.	
63	Jaroszówka	15	Dom		184/1	ok. 1890 r.	
64	Klęczana		Szkoła		94/4	1910 r.	
65	Klęczana	33	Dom		104	1870 r.	
66	Krakuszowice	10	Dom		556	koniec XIX w.	
67	Krakuszowice	34	Dom		616	poł. XIX w.	
68	Książnice	26	Szkoła		592	1908 r.	
69	Książnice	5	Dom		606/1	pocz. XX w.	
70	Książnice	7	Dom		669/1	1914 r.	
71	Książnice	9	Dom		604/6	1884 r.	
72	Książnice	13	Dom		596/3	1913 r.	
73	Książnice	44	Dom		49/6	1907 r.	
74	Książnice	45	Dom		208	pocz. XIX w.	
75	Książnice	52	Dom		4/1	1925 r.	
76	Książnice	68	Dom		575	1910 r.	
77	Książnice	50	Kapliczka przydrożna		606/2	1861 r.	
78	Książnice		Kapliczka przydrożna	obok domu nr 44	49/6	1875 r.	
79	Kunice	7	Dom		112	ok. 1910 r.	
80	Kunice	16	Dom		113	ok. 1860 r.	
81	Kunice	16	Spichlerz		113	ok. 1860 r.	
82	Kunice	20	Stodoła		274	pocz. XX w.	
83	Kunice	34	Dom		268	ok. 1920 r.	
84	Liplas	1	Zespół dworski: Dwór		131/4	1850 r.	
85	Liplas	1	Zespół dworski: Spichlerz		131/3	koniec XIX w.	
86	Liplas	1	Zespół dworski: Obora		131/3	1880 r.	
87	Liplas	1	Zespół dworski: Stajnia folwarczna		131/3	1880 r.	
88	Liplas	7	Dom		84/2	pocz. XX w.	
89	Marszowice	56	Budynek gospodarczy dworski: Chlewnia		832/6	koniec XIX w.	
90	Marszowice	56	Budynek gospodarczy dworski: Obora dworska		832/6	przełom XIX/XX w.	
91	Marszowice		Szkoła		602	ok. 1910 r.	
92	Marszowice	31	Dom		582	przełom XIX/XX w.	
93	Marszowice	84	Stodoła		755/3	ok. 1907 r.	
94	Marszowice	124	Dom ze stodołą		638/2	lata 20-te XX w.	
95	Marszowice	220	Dom		746/4	koniec XIX w.	
96	Niegowić		Dwór	od strony południowej centrum miejscowości	553/3	1913-1915 r.	
97	Niegowić		Budynek folwarczny nr I - chlewnia	od strony południowej centrum miejscowości	553/6	II poł. XIX w.	

98	Niegowić		Budynek folwarczny nr I - stodoła	od strony południowej centrum miejscowości	554/7	II poł. XIX w.	
99	Niegowić		Budynek gospodarczy dworski, bar "Pod Kasztanami"	od strony południowej centrum miejscowości	575	II poł. XIX w.	
100	Niegowić		Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny	centrum miejscowości	321/2	1949-1959 r.	
101	Niegowić		Dzwonnica przy kościele p.w. Najświętszej Marii Panny	centrum miejscowości	321/2	1817 r.	
102	Niegowić	41	Wikarówka		402/2	przełom XIX/XX w.	
103	Niegowić		Budynek plebani	centrum miejscowości	320/7	przełom XIX/XX w.	
104	Niegowić		Budynek gospodarczy plebański	centrum miejscowości	320/7	przełom XIX/XX w.	
105	Niegowić		Stodoła plebańska	centrum miejscowości, na zachód od kościoła p.w. Najświętszej Marii Panny	320/7	przełom XIX/XX w.	
106	Niegowić	145	Budynek Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży		319/2	1936 r.	
107	Niegowić	27	Dom		316/2	ok. 1931 r.	
108	Niegowić	28	Dom		292	koniec XIX w.	
109	Niegowić	32	Dom		309/3	koniec XIX w. (najstarszy budynek)	
110	Niegowić	50	Dom		259/2	1930 r.	
111	Niegowić		Kapliczka przydrożna św. Nepomucena	nad stawem	545/2	ok. poł. XIX w.	
112	Niegowić		Cmentarz parafialny	teren istniejącego, czynnego cmentarza, na północ od centrum miejscowości	354/6	I poł. XIX w.	
113	Niewiarów	1	Dwór		94/2	pocz. XIX w.	
114	Niewiarów	54	Kuźnia		193	pocz. XX w.	
115	Niżowa	6	Dom		67	koniec XIX w.	
116	Pierzchów	59	Dom		279/3	ok. 1889 r.	
117	Pierzchów	59	Stodoła		279/3	koniec XIX w.	
118	Pierzchów	73	Młyn		703	poł. XIX w.	
119	Pierzchów		Pomnik Jana Henryka Dąbrowskiego	przy domu nr 15	766/3	1872 r.	
120	Podolany	9	Dom		124	ok. 1934 r.	
121	Podolany	11	Zespół młyna nr 11: budynek mieszkalny		18/1	ok. 1934 r.	
122	Podolany	11	Zespół młyna nr 11: stajnia i spichlerz		18/1	ok. 1934 r.	
123	Podolany	11	Zespół młyna nr 11: stodoła		18/1	ok. 1942 r.	
124	Podolany	11	Zespół młyna nr 11: młyn nr I (niżny)		1130	ok. 1924 r.	
125	Podolany	11	Zespół młyna nr 11: prądnice do młynów		18/1	ok. 1900 r.	
126	Podolany		Zespół młyna nr 11: tartak		1131	ok. 1937 r.	
127	Podolany	25	Dom		150	ok. 1920 r.	
128	Podolany	25	Obórka		150	ok. 1900 r.	
129	Podolany	25	Stodoła		150	ok. 1920-1930 r.	
130	Stryszowa	33	Stodoła II		500	ok. 1930 r.	

131	Stryszowa	54	Dawny dworek Polończyków		80/4	ok. 1920 r.	.
132	Szczytniki	160	Dawna szkoła		180	ok. 1920 r.	
133	Szczytniki	124	Dom		856	ok. 1900 r.	
134	Szczytniki		Kapliczka	przy skrzyżowaniu drogi głównej do wsi i drogi w kierunku Brzezia	201	poł. XIX w.	
135	Światniki	11	Dom		76	przełom XIX i XX w.	
136	Światniki	40	Dom		340	ok. 1880 r.	
137	Wiatowice	2	Dwór		321/3	2 poł. XVIII w., przebudowany w latach późniejszych	
138	Wiatowice		Szkoła		817	ok. 1920 r.	
139	Wiatowice	25	Dom		435	początek XX w.	
140	Wiatowice	110	Stodoła		425	początek XX w.	
141	Wiatowice		Kapliczka	przy głównej drodze prowadzącej przez miejscowość-część wschodnia Wiatowic	531	II poł. XIX w.	
142	Wieniec		Szkoła		383/3	ok. 1910 r.	
143	Wieniec	13	Dom		376/1	ok. 1920 r.	
144	Wieniec	100	Szkoła		306	1910 r.	
145	Winiary	30	Dom		296	pocz. XX w.	
146	Zagórzany	7	Zespół dworski nr 1: Dwór nr 1		18	XVII w.	
147	Zagórzany	7	Zespół dworski nr 1: Obora dworska nr 1		18	przełom XIX i XX w.	
148	Zagórzany	7	Zespół dworski nr 1: Spichlerz dworski nr 1		18	przełom XIX i XX w.	
149	Zagórzany	7	Zespół dworski nr 1: Budynek gospodarczy nr 1		18	przełom XIX i XX w.	
150	Zagórzany	7	Zespół dworski nr 1: Stodoła dworska nr 1		18	pocz. XX w.	
151	Zagórzany	32	Dwór nr 2		205/1	przełom XIX i XX w.	
152	Zagórzany	71	Stodoła		5/1	pocz. XX w.	
153	Zagórzany	83	Dom		175	ok. 1902 r.	
154	Zalesiany	1	Dom		22/2	ok. 1920-1921 r.	
155	Zalesiany		Spichlerz nr 1		22/1	ok. 1920 r.	
156	Zalesiany	1	Stodoła I		89/5	ok. 1920 r.	
157	Zalesiany	1	Sodoła II		89/5	ok. 1920 r.	
158	Zborczyce	24	Dom		172/1	ok. 1880 r.	
159	Zborczyce	62	Dawna szkoła		170	ok. 1900 r.	
160	Zborczyce		Spichlerz	teren nieistniejącego dworu	124/2	przełom XIX i XX w.	
161	Zręczyce	51	Dwór w Woli Zręczyckiej		806	1931-1935 r., odbudowany po pożarze wg projektu W. Jenkera, M. Buczkowskiego	

162	Zręczyce	51	Oficyna dworska przy dworze w Woli Zręczyńskiej		806	ok. 1935 r.	
163	Zręczyce	227	Dawny dwór		543/1	koniec XIX w.	
164	Zręczyce		Obora dworska	centrum wsi, sąsiedztwo dworu położonego na działce nr 543/1	544/3	koniec XIX w.	
165	Zręczyce	65	Dawna szkoła		472/1	ok. 1920 r.	
166	Zręczyce	33	Chałupa		470	I poł. XIX w.	
167	Zręczyce	42	Dom		886/2	1925 r.	
168	Zręczyce	59	Dom		767	ok. 1910 r.	
169	Zręczyce		Kapliczka przydrożna	przy dworze "Bella Vita"	805	XIX w.	

ANEKS 2. Stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Gdów

Nr stanowiska w miejscowości	Rodzaj stanowiska i jego charakterystyka chronologiczno - kulturowa
BILCZYCE	
1	cmentarzysko prahistoryczne (znalezisko z 1893 r., nie zlokalizowane w trakcie badań w 1991 r.)
2	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
3	ślad osadnictwa z epoki neolitu
4	ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej
5	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego
6	ślad osadnictwa prahistorycznego
7	ślad osadnictwa z epoki kamienia
8	ślad osadnictwa z epoki kamienia
9	ślad osadnictwa prahistorycznego
10	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego
11	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego
12	ślad osadnictwa z epoki kamienia
13	ślad osadnictwa z epoki kamienia
14	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
15	ślad osadnictwa z epoki kamienia
16	ślad osadnictwa z epoki neolitu; osada z okresu kultury łużyckiej; osada prahistoryczna; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
17	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
18	ślad osadnictwa z epoki kamienia
19	2 znaleziska z epoki neolitu (brak lokalizacji stanowiska)
20	cmentarzysko prahistoryczne (znalezisko z 1893 r., nie zlokalizowane w trakcie badań w 1991 r.)
CICHAWA	
1	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
2	osada neolityczna; ślad osadnictwa z późnego okresu lateńskiego; osada z okresu wczesnego średniowiecza; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 947 (nr porz. 1156)**
3	osada z okresu średniowiecza
4	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
5	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
6	ślad osadnictwa z epoki kamienia
7	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
8	ślad osadnictwa z epoki kamienia
9	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza

10	ślad osadnictwa z epoki neolitu
11	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
CZYŻÓW	
1	ślad osadnictwa z epoki neolitu
2	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
3	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
4	osada z okresu późnego średniowiecza
5	ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
6	ślady osadnictwa z epoki kamienia
FAŁKOWICE	
1	ślad osadnictwa z epoki neolitu
2	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
3	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
4	ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej; ślad osadnictwa z okresu kultury przeworskiej; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego (XVI – XVIII w.)
5	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
6	ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
7	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza (XI – XIII w.)
8	znaleziska z epoki neolitu (brak lokalizacji stanowiska)
GDÓW	
1	ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej; osady z okresu kultury przeworskiej; osady z okresu kultury lendzielskiej; osada prahistoryczna; osada z okresu wpływów rzymskich
2	osada z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu neolitu; osada z młodszego okresu przedrzymskiego; osada z okresu kultury przeworskiej
3	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
4	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza (brak informacji na temat miejsca znalezienia ww. zabytków)
5	znalezisko z okresu średniowiecza
6	osada neolityczna (brak informacji na temat lokalizacji)
7	ślad osadnictwa z epoki kamienia (brak informacji na temat lokalizacji)
8	osada z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; osada z okresu kultury lendzielskiej; osada neolityczna; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.); ślad osadnictwa z okresu nowożytnego (XVI w.)
9	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
10	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
11	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
12	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza

13	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
14	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza – ery nowożytnej
15	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
16	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
17	ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
18	ślad osadnictwa - znalezisko o nieokreślonej chronologii
19	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
20	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślady osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; osada z okresu kultury lendzielskiej; osada z okresu kultury łużyckiej; osada prahistoryczna
21	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
22	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (VIII – XI w.)
23	ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego
24	ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIII – XIV w.)
25	osada neolityczna
26	ślady osadnictwa z epoki kamienia
27	ślady osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
28	ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślady osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślady osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślady osadnictwa prahistorycznego; ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV - XV w.)
HUCISKO	
1	skarb (?) - znalezisko z 1856 r. (w trakcie badań w 1990 r. nie zidentyfikowano miejsca znalezienia zabytków)
2	ślad osadnictwa z epoki neolitu; osada z okresu wczesnego średniowiecza (do XIII w.); ślad osadnictwa prahistorycznego; osada z okresu wczesnego i późnego średniowiecza (XIII – XIV w.)
JAROSZÓWKA	
1	osada z okresu późnego średniowiecza
2	osada z okresu późnego średniowiecza
3	ślad osadnictwa prahistorycznego
4	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej
5	ślad osadnictwa z okresu neolitu; ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej
KLĘCZANA	
1	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej
2	ślad osadnictwa prahistorycznego
3	ślad osadnictwa z epoki kamienia
4	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
KRAKUSZOWICE	

1	grodzisko (?) z okresu wczesnego średniowiecza (badania przeprowadzono w 1908r.); ślad osadnictwa związany prawdopodobnie z domniemanym grodziskiem, wczesne/późne średniowiecze (XII – XIV w.) **wpis do rejestru zabytków nr A 336 (1001) z 1937 r.**, działka stanowi własność skarbu państwa
2	osada neolityczna; ślad osadnictwa oraz osada z późnego okresu wpływów rzymskich **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 952 (nr porz. 1161)**
3	osada neolityczna; osada z późnej fazy wczesnego średniowiecza **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 953 (nr porz. 1162)**
4	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z późnego okresu wpływów rzymskich **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 951 (nr porz. 1160)**
5	ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej
6	ślad osadnictwa z okresu wczesnego i późnego średniowiecza (k.XII - pocz. XIV w.)
7	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
8	osada z okresu wczesnego i późnego średniowiecza (XII – XIV w.)
9	ślad osadnictwa neolitycznego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
10	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa prahistorycznego
11	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
12	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich (?)
13	ślad osadnictwa prahistorycznego
14	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
15	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
16	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (IX –XI w.)
KSIĄŻNICE	
1	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z epoki neolitu; osada z epoki brązu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
	brak stanowiska nr 2
3	osada z epoki kamienia, brązu oraz z okresu wczesnego i późnego średniowiecza (stanowisko o nieustalonej lokalizacji)
4	osada prahistoryczna; ślad osadnictwa z późnego okresu rzymskiego; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza (stanowisko o nieustalonej lokalizacji)
5	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (stanowisko o nieustalonej lokalizacji)
6	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z okresu rzymskiego; ślad osadnictwa z epoki nowożytnej (stanowisko o nieustalonej lokalizacji)
7	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z późnego średniowiecza
8	osada z okresu prahistorycznego; ślad osadnictwa z epoki nowożytnej
9	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
10	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z epoki prahistorycznej; ślad osadnictwa z epoki nowożytnej
11	ślady osadnictwa z epoki kamienia
12	osada z późnego okresu rzymskiego; osada z okresu wczesnego średniowiecza; osada z okresu późnego średniowiecza
13	osada neolityczna; osada z epoki brązu; osada z okresu późno lateńskiego; osada z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
14	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z epoki brązu; osada z okresu późno lateńskiego; osada z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu

	późnego średniowiecza
15	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
16	ślad osadnictwa z epoki neolitu
17	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
18	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślady osadnictwa z okresu nowożytnego
19	ślady osadnictwa z epoki neolitu; osada z okresu rzymskiego; ślady osadnictwa z okresu nowożytnego
	Brak stanowiska nr 20
21	osada z okresu wczesnego średniowiecza
22	osada prahistoryczna oraz z okresu średniowiecza
23	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza; ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa prahistorycznego
24	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z okresu wpływów rzymskich; osada nowożytna (stanowisko o nieustalonej lokalizacji)
25	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.)
26	ślad osadnictwa z epoki kamienia
27	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XII – XIII w.); ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.)
KUNICE	
1	ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego i późnego średniowiecza; ślad osadnictwa o nieokreślonej chronologii; osada z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza
2	osada neolityczna z okresu wczesnego średniowiecza; osada z okresu kultury lendzielskiej oraz przeworskiej; osada z późnego okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z epoki kamienia oraz z epoki wczesnego brązu
3	osada z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza
4	kurhany (brak lokalizacji - nie odnaleziono stanowiska w trakcie badań przeprowadzonych w 1990 r.)
5	osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
6	ślad osadnictwa prahistorycznego
7	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
8	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
9	ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej
10	osada (?) - informacje nie potwierdzone badaniami
LIPLAS	
1	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
2	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XI – XIII w.)
3	ślad osadnictwa z epoki neolitu
4	ślad osadnictwa z epoki kamiennej; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
5	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z okresu kultury lendzielskiej; ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej

6	ślad osadnictwa prahistorycznego
7	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej
8	ślad osadnictwa z epoki neolitu
9	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XV – XVI w.)
MARSZOWICE	
1	ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza; ślady osadnictwa z epoki neolitu; ślady osadnictwa z epoki neolitu
2	osada z epoki neolitu
3	ślady osadnictwa z okresu kultury łużyckiej; osada z późnego okresu wpływów rzymskich
4	osada z okresu prahistorycznego lub z okresu wczesnego średniowiecza (brak lokalizacji)
5	osada ze epoki neolitu (brak lokalizacji)
6	osada z epoki neolitu; osada średniowieczna; ślady osadnictwa neolitycznego; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
7	osada z okresu wczesnego i późnego średniowiecza
8	osada prahistoryczna
9	osada prahistoryczna
10	ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślady osadnictwa prahistorycznego
11	ślady osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej
12	osada z okresu kultury lendzielskiej; ślady osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślady osadnictwa prahistorycznego
13	ślady osadnictwa prahistorycznego
14	ślady osadnictwa neolitycznego
15	ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
16	osada z późnego średniowiecza (XIII – XV w.)
17	ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.)
18	ślady osadnictwa prahistorycznego; ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
19	ślady osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
NIEGOWIĆ	
1	osada z okresu wczesnego średniowiecza; ślady osadnictwa prahistorycznego; ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
2	ślad osady prahistorycznej; osada z okresu wczesnego i późnego średniowiecza; osada z okresu prahistorycznego i wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z późnego okresu wpływów rzymskich; osada z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.)
3	ślad osadnictwa z epoki kamienia
4	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
5	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIII – XV w.)
6	ślad osadnictwa z epoki kamienia
7	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIII – XV w.)
8	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
9	ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIII – XV w.)

10	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
11	ślad osadnictwa z okresu neolitu (?); osada z późnego średniowiecza
NIEWIARÓW	
1	osada wczesnośredniowieczna
2	ślad osadnictwa prahistorycznego
3	ślad osadnictwa z okresu neolitu (?)
4	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
5	osada z okresu późnego średniowiecza (XV - XVI w.)
6	ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej (?)
7	ślad osadnictwa z epoki neolitu; cmentarzysko (?), osada (?) z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
8	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XII - XIII w.)
9	osada z okresu późnego średniowiecza
10	ślad osadnictwa prahistorycznego
11	ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa późnośredniowiecznego
12	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa prahistorycznego
13	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
14	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
NIEZNANOWICE	
1	osada neolityczna; osada z późnego okresu wpływów rzymskich; ślady osadnictwa prahistorycznego
2	osada z okresu średniowiecza; ślady osadnictwa z epoki kamienia; osada prahistoryczna
3	ślady osadnictwa z okresu średniowiecza
4	ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (?)
5	osada z okresu wczesnego średniowiecza lub prahistoryczna
6	osada z okresu kultury łużyckiej; osada z okresu średniowiecza; ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XIII w.)
7	ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XIII – XV w.)
8	ślady osadnictwa z okresu wczesnego i późnego średniowiecza
9	osada z okresu późnego średniowiecza (XIII – XV w.)
10	ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślady osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślady osadnictwa prahistorycznego; ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIII – XV w.)
11	ślady osadnictwa z epoki kamienia
12	ślady osadnictwa prahistorycznego; ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; osada z okresu późnego średniowiecza
13	ślady osadnictwa z epoki kamienia; osada z okresu kultury lendzielskiej; osada z późnego okresu wpływów rzymskich; ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XI – XII w.); ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego
NIŻOWA	

1	kurhany (?) - brak lokalizacji: w trakcie badań w 1990 r. nie odnaleziono domniemanych kurhanów
2	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa późnośredniowiecznego
3	ślad osadnictwa z okresu kultury mierzanowickiej
4	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
5	ślad osadnictwa z epoki kamienia
PIERZCHÓW	
1	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza lub z epoki neolitu; osada neolityczna; osada z okresu kultury łużyckiej; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa prahistorycznego; osada z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej; ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej; ślad osadnictwa z wczesnej epoki brązu; osada z okresu wpływów rzymskich ślad osadnictwa wczesnego i późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XV – XVI w.)
2	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
3	osada neolityczna; ślad osadnictwa z okresu rzymskiego; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza
4	osada z epoki brązu; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; osada z okresu średniowiecza
5	osada z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z późnego okresu lateńskiego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; osada z późnego średniowiecza
6	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
7	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
8	osada z późnego okresu rzymskiego
9	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z epoki neolitu
10	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; osada z wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIII – XV w.)
11	osada z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza; ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada z okresu późnego średniowiecza
12	ślad osadnictwa z okresu rzymskiego; osada z okresu wczesnego średniowiecza
13	ślad osadnictwa z epoki kamiennej; ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
14	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
15	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
16	osada z późnego średniowiecza
17	ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
18	osada prahistoryczna
PODOLANY	
1	ślad osadnictwa z okresu neolitu; osada prahistoryczna (nie ustalono lokalizacji w trakcie badań prowadzonych w ramach AZP)
STRYSZOWA	
1	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej
2	ślad osadnictwa prahistorycznego
3	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego

4	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego (XV – XVI w.
5	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego (XVI – XVII w.)
SZCZYTNIKI	
1	ślad osadnictwa z okresu neolitu; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza (nie ustalono lokalizacji w trakcie badań prowadzonych w ramach AZP) **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 950 (nr porz. 1159)**
2	ślad osadnictwa i osada z okresu neolitu; ślad osadnictwa z epoki kamienia
3	ślad osadnictwa i osada z okresu neolitu; ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z epoki brązu; osada z okresu wpływów rzymskich
4	ślad osadnictwa prahistorycznego
5	osady z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z wczesnego średniowiecza **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 949 (nr porz. 1158)**
6	ślad osadnictwa z epoki neolitu; osada z późnego okresu lateńskiego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 948 (nr porz. 1157)**
7	ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
8	osada i ślady osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
9	ślad osadnictwa z epoki neolitu
10	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
11	ślad osadnictwa z epoki neolitu; osada z okresu kultury łużyckiej; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
12	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
13	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
14	ślad osadnictwa z epoki neolitu
15	ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
16	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
17	ślad osadnictwa z epoki neolitu
ŚWIATNIKI DOLNE	
1	ślad osadnictwa z wczesnej epoki brązu; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
2	ślad osadnictwa prahistorycznego
3	osada z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
4	osada z okresu kultury łużyckiej; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa
WIATOWICE	
1	cmentarzysko kurhanowe z epoki neolitu i z okresu wczesnego średniowiecza; ślady osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza osada z epoki neolitu; ślady osadnictwa kultury ceramiki wstęgowej rytej; osada z okresu kultury lendzielskiej; osada z późnej epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza; osada prahistoryczna; ślad osadnictwa i osada z okresu kultury łużyckiej **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 942 (nr porz. 1151)**
2	osady z epoki neolitu; osada z epoki kultury łużyckiej; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu kultury ceramiki wstęgowej rytej **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 844 (nr porz. 1053)**

3	osada z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego; osada z okresu wczesnego i późnego średniowiecza; ślad osadnictwa prahistorycznego; osada wczesnośredniowieczna (XI – XIII w.); osada z okresu późnego średniowiecza **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 944 (nr porz. 1153)**
4	ślad osadnictwa neolitycznego; osada z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; osada prahistoryczna; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza (XIV – XV w.) **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 946 (nr porz. 1155)**
5	osady neolityczne; ślad osadnictwa z epoki kamienia **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 941 (nr porz. 1150)**
6	ślady osadnictwa neolitycznego; ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 945 (nr porz. 1154)**
7	osada neolityczna; osady z okresu wpływów rzymskich **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 940 (nr porz. 1149)**
8	osada neolityczna; ślady osadnictwa prahistorycznego
9	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osady neolityczne; osada z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza (XI – XIII w.); ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
10	osady neolityczne; osada z okresu wpływów rzymskich
11	osady neolityczne; osady z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza **wpis do rejestru zabytków nieruchomych woj. krakowskiego dec. nr 943 (nr porz. 1152)**
12	ślad osadnictwa prahistorycznego
13	ślad osadnictwa prahistorycznego
14	ślady osadnictwa z epoki kamienia; osada prahistoryczna
15	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
16	ślad osadnictwa z okresu neolitu
17	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu kultury lendzielskiej
18	ślad osadnictwa z okresu neolitu; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
19	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
20	ślad osadnictwa z okresu neolitu
WIENIEC	
1	osada z okresu wczesnego średniowiecza (stanowisko o nieustalonej lokalizacji)
2	ślad osadnictwa z epoki kamienia
3	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu nowożytnego
4	ślad osadnictwa z epoki kamienia; osada jednodworcza z okresu późnego średniowiecza
5	ślad osadnictwa prahistorycznego; osada z okresu późnego średniowiecza
6	osada z epoki brązu; osada z okresu późnego średniowiecza
7	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; osada z okresu późnego średniowiecza
8	ślad osadnictwa prahistorycznego; osada z okresu późnego średniowiecza
9	osada z epoki brązu; osada prahistoryczna
10	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza

11	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa prahistorycznego; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
WINIARY	
1	ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
2	ślad osadnictwa z okresu wczesnego i późnego średniowiecza
3	ślad osadnictwa z epoki neolitu; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza
4	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza i z okresu nowożytnego (XV – XVI w.)
ZAGÓRZANY	
1	ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
2	ślad osadnictwa z epoki kamienia
3	ślad osadnictwa średniowiecznego (XI – XIV w.)
4	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
5	ślad osadnictwa z epoki kamienia
6	ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
7	ślad osadnictwa prahistorycznego
ZALESIANY	
1	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
ZBORCZYCE	
1	osada i ślad osadnictwa neolitycznego; osady z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza
2	osady z okresu wpływów rzymskich; osada z okresu wczesnego średniowiecza
3	ślad osadnictwa neolitycznego; ślad osadnictwa z okresu średniowiecza (nie zlokalizowano w trakcie badań prowadzonych w ramach AZP)
4	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
5	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
6	osada z okresu wpływów rzymskich
ZRĘCZYCE	
1	ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich
2	ślad osadnictwa z epoki kamienia
3	ślad osadnictwa neolitycznego
4	osada z późnego okresu wpływów rzymskich; ślad osadnictwa wczesnośredniowiecznego
5	ślad osadnictwa z epoki kamienia; ślad osadnictwa neolitycznego (?); ślad osadnictwa późno średniowiecznego
6	osada z późnego okresu wpływów rzymskich
7	ślad osadnictwa prahistorycznego

8	ślad osadnictwa późnośredniowiecznego
9	ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
10	ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
11	ślad osadnictwa z epoki kamienia
12	ślad osadnictwa prahistorycznego
13	ślad osadnictwa z późnego okresu wpływów rzymskich
14	ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
15	osada z okresu kultury łużyckiej
16	ślad osadnictwa z okresu kultury łużyckiej (?); ślad osadnictwa z okresu późnego średniowiecza
17	ślad osadnictwa prahistorycznego
18	ślad osadnictwa prahistorycznego

Materiały wykorzystane w tekście:

1) Konstytucji Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm).
2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 710, ze zm.).
3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1372, ze zm.).
4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (*t. j. Dz. U. 2021, poz. 741, ze zm.*).
5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (*t. j. Dz. U. z 2021, poz. 11, ze zm.*).
6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (*t. j. Dz. U. z 2021, poz. 802, ze zm.).*
7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (*t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1098, ze zm.*).
8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (*t. j. Dz. z U. 2021, poz. 1899).*
9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (*t. j. Dz. U. z 2020, poz. 194).*
10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1038, ze zm.).
11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1641).
12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019, poz. 1479).
13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 164).
14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).
18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
22) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
23) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
24) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
25) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
26) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Małopolskiego na lata 2018-2021.
27) Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego - "Małopolskie 2030".
28) Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.

29) Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Gdów na lata 2019-2022
30) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gdów.
31) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gdów.
32) Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa Małopolskiego - stan na lipiec 2021 r.
33) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Gdów.
34) Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gdów na lata 2007 - 2010.
www.zabytek.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
www.nid.pl
www.samorzad.nid.pl